

Analiza

Jak Globalne Południe postrzega Polskę?

Cz. 1 – Rosyjska dezinformacja w regionie MENAT

Spis treści

O projekcie.....	1
Autorki publikacji.....	1
Wprowadzenie.....	2
Rozdział 1. Tło teoretyczne.....	6
Rozdział 2. Rosyjska strategia informacyjna.....	11
Rozdział 3. Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję.....	16
3.1. Narzędzia dezinformacji.....	16
3.2. Techniki dezinformacji.....	25
3.3. Konkluzje.....	31
Rozdział 4. Analiza skutków dezinformacji.....	34
4.1. Polityczne skutki dezinformacji.....	34
4.2. Społeczne skutki dezinformacji.....	37
Rozdział 5. Strategie kreowania własnej narracji na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej	39
Bibliografia i źródła.....	42

O projekcie

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Projekt finansowany z budżetu państwa w ramach konkursu Ministra Spraw Zagranicznych RP „Dyplomacja Publiczna 2024-2025 - wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji”.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Autorki publikacji

Karolina Wanda Olszowska

Prezes i współfundator Instytutu Badań nad Turcją

Turkolożka, historyczka, doktor nauk humanistycznych. Autorka książki „Relacje turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945-1952”, która ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego (2023). Prowadzi podcast IBnT „W szpilkach dookoła świata”.

Magdalena El Ghamari

Ekspertka Instytutu Badań nad Turcją

Akademiczka, doktor nauk społecznych w obszarze nauk o obronności, o specjalności operacje i techniki operacyjne. Autorka książek: Między terroryzmem a radykalizacją. Specyfika działalności organizacji Daesz (2021); Cool Jihad (2018) oraz reportażu Kobiety, miłość i Dżihad (2023).

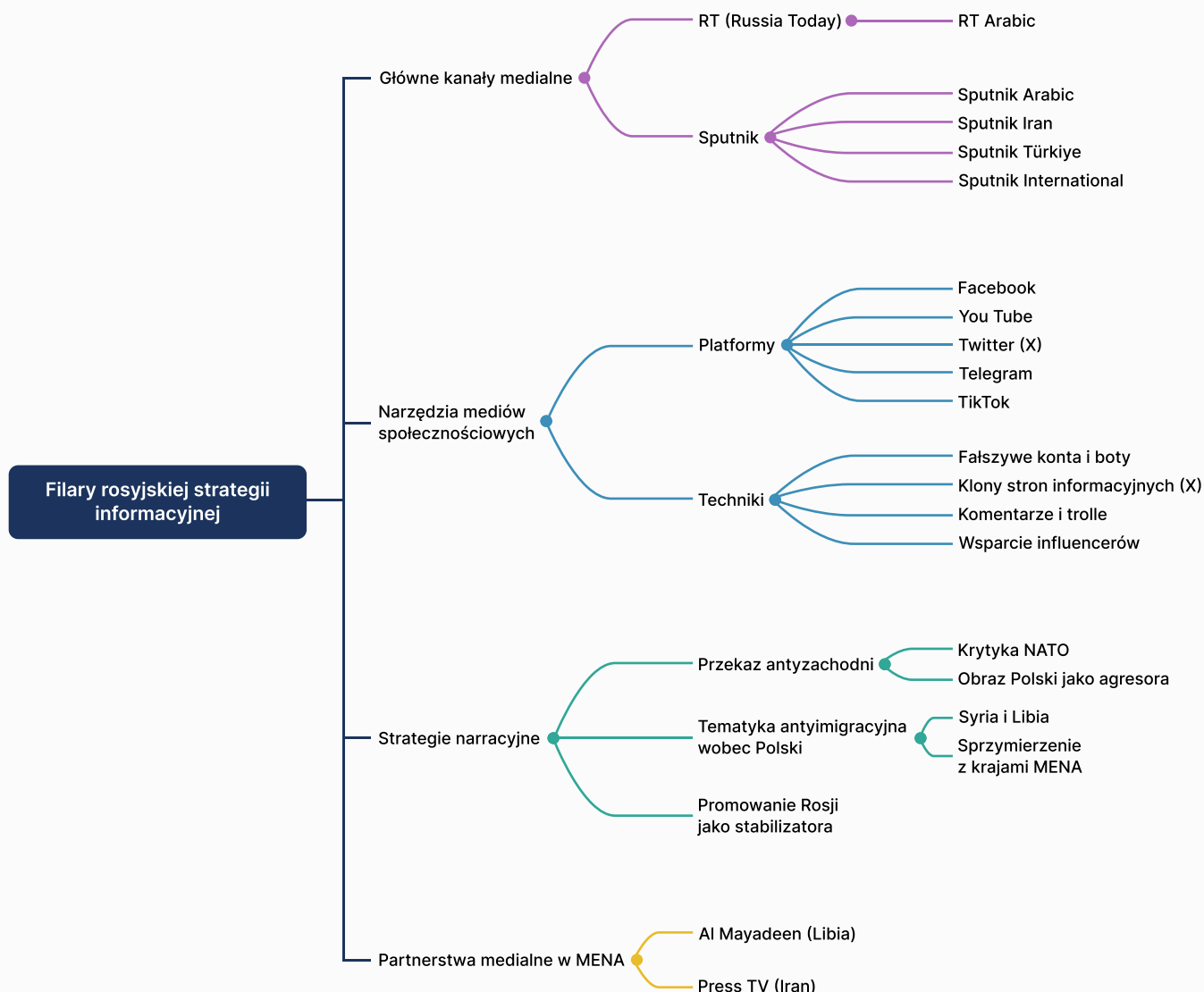
Wprowadzenie

Współczesne konflikty zbrojne oraz rywalizacja polityczna coraz częściej przenoszą się do przestrzeni informacyjnej. Rosja jest szczególnie biegła w tzw. wojnie informacyjnej, prowadzonej m.in. za pomocą szerzenia dezinformacji, w celu podważenia wiarygodności instytucji i państw zachodnich. Ta strategia zaliczana jest do *sharp power* czyli wywierania wpływu nie tylko poprzez atrakcyjność kulturową, lecz także przez manipulację informacyjną, której celem jest zyskanie przewagi politycznej. Jest realizowana przy pomocy różnorodnych platform i kanałów medialnych, które pełnią kluczową rolę w szerzeniu prorosyjskich przekazów, a także w kreowaniu antyzachodnich narracji. Ważnym obszarem, w którym Rosja intensyfikuje swoje działania dezinformacyjne, jest region MENAT (ang. Middle East North Africa and Turkey, pol. Bliski Wschód, Afryka Północna i Turcja). Z uwagi na napięcia regionalne oraz konflikty zbrojne, rosyjska narracja trafia tam na podatny grunt. Szeroki dostęp do mediów internetowych oraz społecznościowych umożliwia prowadzenie działań dezinformacyjnych na dotychczas niespotykaną skalę. Rosyjskie agencje rządowe oraz organizacje pozarządowe kontrolowane przez państwo, inwestują w różnorodne platformy informacyjne, kanały w mediach społecznościowych, portale i fałszywe strony internetowe, aby skutecznie przenikać do świadomości publicznej i promować przekaz zgodny z polityką Kremla.

Celem tej analizy jest rozpoznanie i przedstawienie metod i narzędzi, jakie stosuje Rosja w regionie MENAT, do szerzenia prorosyjskich narracji i dezinformacji. Analiza ma na celu zobrazowanie szerokiego spektrum platform oraz kanałów, które Rosja wykorzystuje, aby wpływać na opinię publiczną w regionie. Dzięki temu może oddziaływać na percepcję konfliktów międzynarodowych czy starać się zmieniać postrzeganie wybranych państw, w tym Polski. Analiza ma pomóc w zrozumieniu skali i złożoności rosyjskiej strategii informacyjnej oraz umożliwić identyfikację działań prorosyjskich.

W opracowaniu przeprowadzono szczegółowe rozpoznanie kanałów informacyjnych, platform społecznościowych oraz innych narzędzi, którymi posługuje się Rosja w celu szerzenia prorosyjskich narracji. Analiza opiera się na dostępnych danych z międzynarodowych raportów o działaniach dezinformacyjnych, analizach internetowych oraz opracowaniach dotyczących mediów w regionie. Skupiono się na identyfikacji głównych platform oraz kanałów, takich jak Facebook, YouTube, X (wcześniej Twitter), Telegram, a także na roli mediów tradycyjnych i portali informacyjnych, które pod pozorem niezależnych źródeł informacji propagują narracje zgodne z polityką Rosji. Dodatkowo analiza identyfikuje i przedstawia mniej oczywiste kanały takie jak: media partnerskie w regionie MENAT, klony stron internetowych, sieci fałszywych kont, czy wpływ influencerów, z których również korzysta Rosja.

Grafika 1: Filary rosyjskiej strategii informacyjnej
Źródło: Opracowanie własne

Grafika nr 1 przedstawia zakres działań informacyjnych prowadzonych przez Rosję z wykorzystaniem kanałów i platform, pełniących kluczową rolę we wspieraniu strategii informacyjnej Kremla. Każda z tych platform przyczynia się do wzmacniania prorosyjskiej narracji, często przez manipulację informacją, wzbudzanie emocji oraz eksponowanie tematów, które mogą polaryzować opinię publiczną i osłabiać wpływy Zachodu w regionie.

Wykorzystywane mediów społecznościowych, takich jak **Facebook i X**, stanowi doskonałą przestrzeń do prowadzenia szeroko zakrojonych kampanii informacyjnych. Federacja Rosyjska chętnie korzysta z fałszywych kont i botów, by amplifikować przekaz prorosyjski i manipulować tematyką wokół konfliktów zbrojnych oraz polityki międzynarodowej. Przykładowo, promowane są treści antynatowskie oraz informacje przedstawiające Polskę w negatywnym świetle, co wpisuje się w długoterminową strategię podważania przez Rosję stabilności w regionie.

YouTube, dzięki możliwości publikowania emocjonalnie angażujących filmów, dociera do odbiorców o różnym stopniu zaawansowania w znajomości stosunków międzynarodowych. Kanały takie jak RT Arabic i Sputnik Arabic są nakierowane na odbiorców w krajach arabskich i prezentują pozytywny wizerunek Rosji oraz negatywny obraz Zachodu. Komunikator **Telegram**, który cieszy się popularnością w państwach regionu MENAT, umożliwia anonimowe szerzenie informacji mających później znaczący wpływ na opinię publiczną. Wśród platform społecznościowych **TikTok** wyróżnia się jako narzędzie dotarcia do młodszej grupy odbiorców za pomocą krótkich, dynamicznych i często manipulacyjnych treści. Materiały zamieszczane na tej platformie są zazwyczaj pełne emocji i mają na celu wywołanie negatywnych skojarzeń z NATO czy z Polską, która bywa przedstawiana jako agresor w kontekście konfliktu na Ukrainie.

Kolejnym filarem rosyjskiej strategii dezinformacyjnej są portale informacyjne i blogi, które publikują pozornie niezależne analizy dotyczące polityki międzynarodowej. *Strategic Culture Foundation*, *SouthFront*, *InfoRos* i *NewsFront* to przykłady stron, które kreują Rosję na stabilizatorkę konfliktów w Syrii czy Libii, podczas gdy Zachód jest przedstawiany jako czynnik destabilizujący. Dzięki pozorom niezależności oraz powoływaniu się na „ekspertów” z innych prorosyjskich mediów, platformy te pozycjonują się jako wiarygodne, co przyczynia się do szerokiego zasięgu publikowanych treści. Dodatkowo Rosja posługuje się siecią tzw. stron klonów (*mirror websites*), które mają niemal identyczny wygląd jak zachodnie portale informacyjne, np. *The Guardian* czy *BBC*. Te strony publikują zmanipulowane artykuły, które mogą być mylone z oryginałami, co zwiększa ich wiarygodność w oczach odbiorców i pozwala na szerzenie dezinformacji w sposób subtelny i trudny do wykrycia. Również fora internetowe oraz sekcje komentarzy w popularnych mediach stanowią przestrzeń, w której prorosyjskie trolle publikują treści prowokujące i wywołujące negatywne emocje, przedstawiające NATO czy Polskę w złym świetle. Takie komentarze są często wykorzystywane do eskalacji negatywnych nastrojów oraz dezinformacji, zwłaszcza na stronach dotyczących bezpieczeństwa międzynarodowego.

Rosja aktywnie współpracuje także z mediami w regionie MENAT, które są gotowe emitować treści sprzyjające rosyjskiej polityce zagranicznej, gdyż same mają podobny profil polityczny. Przykłady takich mediów to *Al Mayadeen* z Libanu (wspierająca Hezbollah i syryjski rząd prezydenta Baszara al-Asada¹) oraz *Press TV* z Iranu (państwowy anglojęzyczny program irańskiej telewizji, jednak ze względu na politykę Iranu często godzi w interesy NATO i wspiera Rosję). Publikują one prorosyjskie oraz antyzachodnie treści skierowane do bliskowschodnich odbiorców. Wzmacniając przekaz przez lokalne media, Rosja zwiększa swoją wiarygodność i zasięg wpływów w regionie, co stanowi istotny element jej strategii informacyjnej. Warto również zauważyć, że Moskwa chętnie współpracuje z indywidualnymi influencerami oraz fałszywymi ekspertami, którzy

---

¹ Tekst powstał przed obaleniem Asada w grudniu 2024 r.

za pośrednictwem platform takich jak TikTok i Instagram subtelnie promują prorosyjskie narracje. Dzięki współpracy z wpływowymi osobami, Rosja skutecznie dociera do szerokiego grona odbiorców, a subtelność tego przekazu sprawia, że jest on bardziej przyswajalny i trudny do jednoznacznego zidentyfikowania jako element dezinformacji.

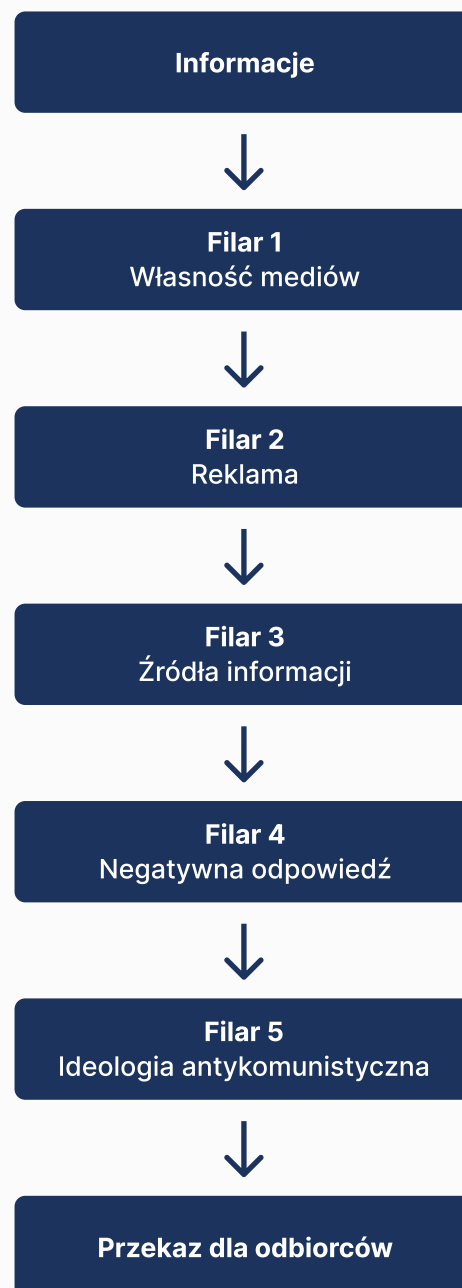
Podsumowując, zaprezentowana analiza rosyjskiej dezinformacji w krajach MENAT ze szczególnym uwzględnieniem kreowanego obrazu Polski, pozwala dostrzec, jak szeroki i złożony jest system szerzenia dezinformacji. Rosja stosuje różnorodne platformy, aby dostosować przekaz do specyficznych grup odbiorców, osiągając wysoką skuteczność w promowaniu prorosyjskich narracji w Afryce Północnej oraz na Bliskim Wschodzie.

Rozdział 1.

Tło teoretyczne

Jeśli chodzi o badania nad dezinformacją, manipulacją informacyjną oraz propagandą, kluczowe teorie w naukach politycznych dostarczają wszechstronnego aparatu analitycznego, pozwalającego na głębsze zrozumienie tych zjawisk oraz ich skutków dla stabilności politycznej i społecznej. Punktem wyjścia do analizy jest stwierdzenie, że dezinformacja nie jest jedynie efektem działalności jednostek czy marginalnych grup, ale stanowi integralny element strategii komunikacyjnych stosowanych przez państwa i inne potężne podmioty. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na teorię propagandy Edwarda S. Hermana i Noama Chomsky'ego, przedstawioną w *Manufacturing Consent*², która jest fundamentalnym podejściem w analizie współczesnych procesów dezinformacji. Zdaniem Hermana i Chomsky'ego media masowe w społeczeństwach kapitalistycznych nie funkcjonują jako bezstronne źródła informacji, lecz jako narzędzia, które w sposób systematyczny wspierają interesy elit gospodarczych i politycznych. Ta zależność ma głęboki wpływ na kształt przekazu medialnego oraz na zakres, w jakim media podejmują lub unikają określonych tematów. Podstawą modelu propagandy Hermana i Chomsky'ego jest tzw. pięć filtrów – kluczowych mechanizmów, przez które przechodzą informacje, zanim dotrą do odbiorcy końcowego (Grafika 2).

Te filtry mają na celu selekcję i przekształcenie treści tak, by była ona zgodna z interesami grup dominujących. Pierwszy filtr – **własność mediów** – odnosi się do faktu, że media są zdominowane przez duże konglomeraty i korporacje, co sprawia, że struktura własności w naturalny sposób skłania się ku wspieraniu interesów właścicieli i sponsorów.

Grafika 2: Model propagandy Hermana i Chomsky'ego
Źródło: Opracowanie własne

² E. S. Herman, Noam Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Nowy Jork 1988.

Drugi filtr to **reklama**, która jest głównym źródłem finansowania mediów. Zależność od reklamodawców ogranicza zdolność mediów do podejmowania krytycznych treści, które mogłyby zniechęcić sponsorów do inwestowania. Trzeci filtr to tzw. **źródła informacji**, które w dużej mierze pochodzą z rządowych i korporacyjnych instytucji. Media, z uwagi na ograniczone zasoby i szybkie tempo produkcji wiadomości, korzystają z informacji udostępnianych przez wiarygodne i łatwo dostępne źródła. W efekcie dominujący aktorzy polityczni i gospodarczy mają znaczący wpływ na narracje w mediach. Czwarty filtr, określany jako **negatywna odpowiedź**, dotyczy mechanizmów presji, takich jak bojkoty lub negatywne kampanie skierowane wobec tych mediów, które próbują podjąć tematy niewygodne dla elit. Ostatnim filtrem przedstawionym przez badaczy była **ideologia antykomunistyczna**, która – ich zdaniem – dodatkowo ogranicza przestrzeń na krytykę oraz wzmacnia uprzedzenia. Współcześni badacze, tacy jak Bennet i Livingston³, analizują, jak model Hermana i Chomsky'ego funkcjonuje w kontekście nowych mediów, które całkowicie zmieniły dynamikę przepływu informacji.

W dobie funkcjonowania mediów społecznościowych, tradycyjne struktury kontroli nad treścią są mniej widoczne, jednak dezinformacja nabrała nowego, masowego charakteru, a proces filtracji treści uległ złożonej transformacji. Przepływ informacji jest teraz napędzany przez algorytmy, które wzmacniają treści angażujące emocjonalnie – nierzadko kosztem rzetelności i prawdy. Media społecznościowe umożliwiają ponadto wytwarzanie i szerzenie dezinformacji bezpośrednio przez aktorów indywidualnych i organizacyjnych, co znacząco zwiększa ich zasięg. Algorytmy społecznościowe są projektowane tak, by maksymalizować czas spędzony na platformie, co skutkuje promowaniem treści bardziej polaryzujących i emocjonalnych.

Manuel Castells, w analizach nad społeczeństwem sieciowym, opublikowanych w *The Network Society*⁴, dostrzega kluczowe znaczenie kontroli nad przepływem informacji, jako głównego narzędzia sprawowania władzy w epoce globalizacji. Zdaniem Castellsa w erze cyfryzacji i powszechnego dostępu do Internetu przepływ informacji, struktury komunikacyjne oraz zdolność manipulacji danymi i narracjami medialnymi zyskują nową, bezprecedensową wartość. Władza i wpływ w społeczeństwie sieciowym są zdecentralizowane i rozproszone, lecz jednocześnie skoncentrowane wokół dominujących sieci i platform komunikacyjnych, które stały się kluczowymi graczami w sferze politycznej i gospodarczej. Castells wyróżnia trzy główne cechy społeczeństwa sieciowego: wszechobecność informacji, decentralizację i wzajemne połączenia na skalę globalną, co skutkuje tym, że nawet pojedyncze jednostki lub grupy mogą wywierać znaczący wpływ na masowe narracje za pośrednictwem sieci. W tym ujęciu państwa oraz potężne podmioty prywatne, takie jak globalne korporacje i platformy technologiczne, starają się

³ W. L. Bennett, S. Livingston, The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions, "European Journal of Communication", nr (2)33/2018, s. 122–139.

⁴ M. Castells, The Network Society: A Cross-cultural Perspective, Cheltenham 2004.

przejąć kontrolę nad przepływem informacji, w celu realizacji swoich interesów. Kontrola nad informacjami pozwala im zarządzać opinią publiczną i kształtować narracje, które wpływają na politykę, gospodarkę i postrzeganie społeczne, a także na budowanie pozycji hegemonicznej na arenie międzynarodowej. Na uwagę zasługuje fakt, iż aktorzy polityczni, włączając w to rządy i grupy interesów, korzystają z zaawansowanych technologii, takich jak analityka big data, algorytmy sztucznej inteligencji oraz media społecznościowe, tak by maksymalizować zasięg i skuteczność swoich przekazów. Dzięki temu są w stanie lepiej targetować grupy odbiorców, manipulować emocjami, wywoływać kontrowersje i wzmacniać społeczne podziały.

Algorytmy, które zarządzają treściami w mediach społecznościowych, dodatkowo sprzyjają polaryzacji, promując treści angażujące emocjonalnie i wywołujące skrajne reakcje, co pozwala na utrzymywanie odbiorców w określonych „bańkach informacyjnych”⁵. Bańki te izolują odbiorców od treści o przeciwnych poglądach i przyczyniają się do wzrostu napięć społecznych, manipulacji oraz wzmocnienia dezinformacji. Tworzenie się baniek informacyjnych może być jednak związane nie tylko z algorytmami, lecz także z oficjalnym przekazem promowanym w mediach. Przykładowo telewizja *Al-Jazeera* promuje przekaz rządu katarskiego, arabskojęzyczna *Al Alam* stanowi część irańskiej telewizji państwowej, *Al Arabiya* sponsorowana jest zaś przez rząd Arabii Saudyjskiej i wręcz uchodzi za „klejnot w koronie” medialnego imperium tego kraju⁶. Również Turcja dołączyła do tej medialnej rywalizacji o wpływy w regionie – w 2010 roku swój arabskojęzyczny kanał uruchomiła państwowa telewizja *TRT*. Każdy z tych środków masowego przekazu prowadzi narrację zgodną z interesami państwa-właściciela, jednak niejednokrotnie, gdy te interesy są zbieżne, nakłada się ona, lub wspiera z narracją rosyjską w regionie. Głównym przykładem jest nakładanie się narracji irańskiej i rosyjskiej dotyczącej Stanów Zjednoczonych oraz NATO.

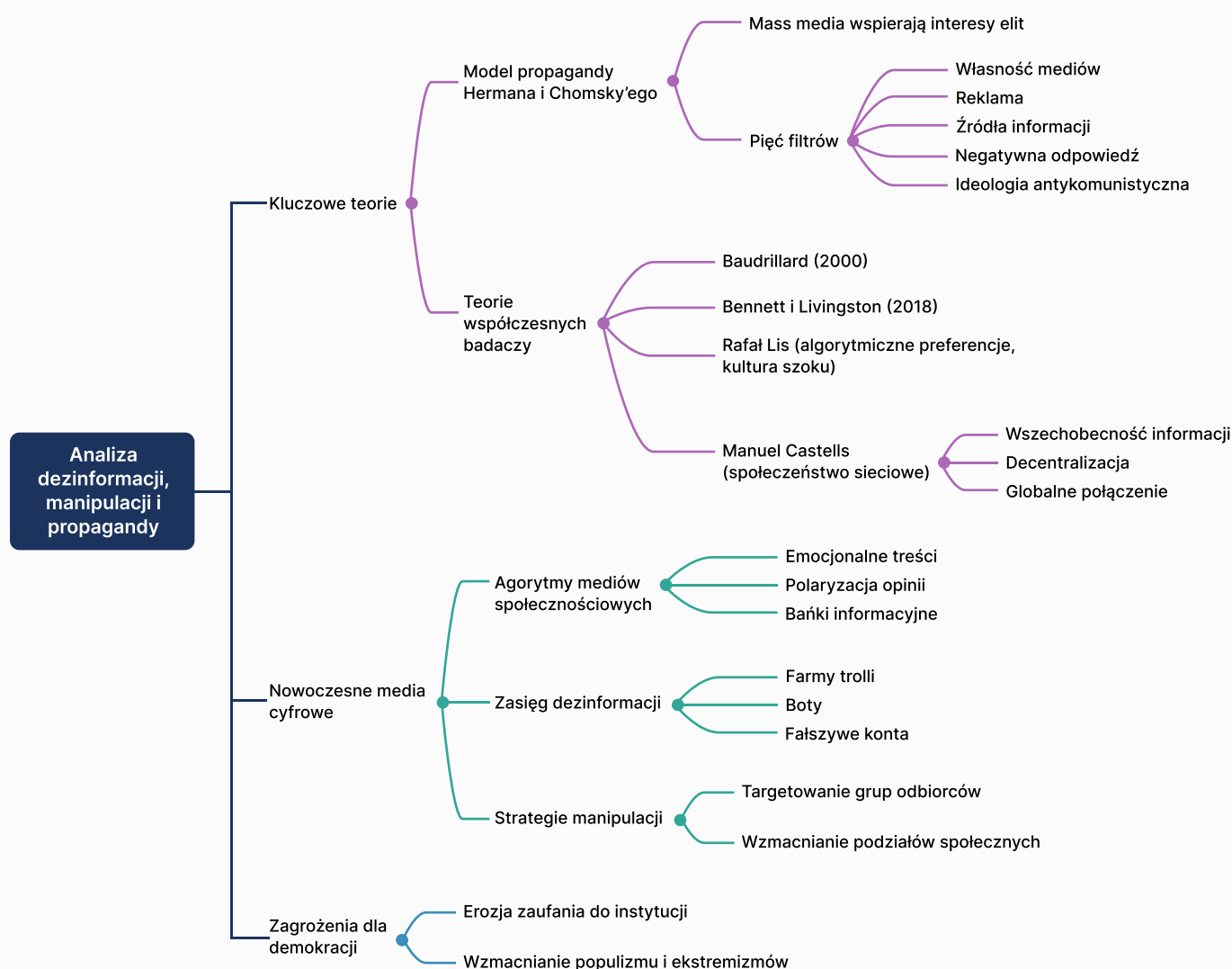
Analizowane źródła jednoznacznie wykazują, że społeczeństwo sieciowe, choć przynosi wiele korzyści, takich jak powszechny dostęp do informacji i możliwość globalnej komunikacji, generuje istotne zagrożenia dla demokratycznego dyskursu i stabilności społecznej. W erze cyfrowej informacji są szeroko rozpowszechniane, a ich kontrola przez tradycyjne struktury, jak media głównego nurtu, jest coraz mniej skuteczna. Efektem tego jest wzrost znaczenia manipulacji informacyjnej i dezinformacji, które wykorzystują algorytmy platform społecznościowych do dotarcia do określonych grup, często przez emocjonalnie angażujące i polaryzujące treści. Manipulacja informacją – w tym rozsiewanie nieprawdziwych wiadomości, celowe wywoływanie zamętu oraz nadmierne uproszczenia złożonych kwestii – prowadzi do erozji zaufania do instytucji, takich jak media, rządy i organizacje międzynarodowe.

⁵ M. Castells, *Władza komunikacji*. Warszawa 2013.

⁶ A. Hammond, *Saudi Arabia's Media Empire: keeping the masses at home*, "Arab Media and Society" 2007 [online:] https://www.arabmediasociety.com/wp-content/uploads/2017/12/20071001152622_AMS3_Andrew_Hammond.pdf

W rezultacie społeczeństwa stają się bardziej podatne na idee ekstremalne i populistyczne, które często oferują proste odpowiedzi na złożone problemy, wzmacniając istniejące podziały społeczne i kulturowe. Proces ten jest dodatkowo napędzany przez bańki informacyjne, które ograniczają kontakt odbiorców z różnorodnymi punktami widzenia, tworząc „echo poglądów” jednej grupy i utrwalając skrajne przekonania. Rozwój społeczeństwa sieciowego umożliwia też państwom i grupom interesów realizację kampanii dezinformacyjnych na szeroką skalę, które destabilizują demokratyczne procesy, manipulując wyborami politycznymi obywateli oraz wpływając na ich postrzeganie ważnych kwestii społecznych. Narzędzia takie jak boty, fałszywe konta i farmy trolli sprawiają, że przekazy są powielane i intensyfikowane, co jeszcze bardziej utrudnia odbiorcom odróżnienie faktów od manipulacji.

Grafika 3: Analiza dezinformacji, manipulacji i propagandy
Źródło: Opracowanie własne

Podsumowując, społeczeństwo sieciowe, poprzez łatwość tworzenia i szerzenia dezinformacji, wykazuje zwiększoną podatność na manipulacje informacyjne, co sprzyja pogłębianiu podziałów społecznych, wzmacnia podatność na radykalne i populistyczne idee oraz podważa fundamenty zaufania publicznego. Osłabienie wiarygodności tradycyjnych instytucji czyni społeczeństwa bardziej podatnymi na dezinformację, co stanowi istotne zagrożenie dla stabilności społecznej i politycznej oraz dla funkcjonowania demokratycznych struktur w dynamicznie zmieniającym się środowisku informacyjnym.

Rozdział 2.

Rosyjska strategia informacyjna

Wojna informacyjna stanowi składową konfliktów międzynarodowych. Nie jest to zjawisko nowe, gdyż już podczas zimnej wojny Związek Radziecki prowadził, zakrojoną na szeroką skalę, kampanię dezinformacyjną. W ramach operacji *Tukan* KGB i wywiad kubański doprowadziły do publikacji w zachodnich gazetach, szczególnie amerykańskich, tekstów mających zdyskredytować rząd Augusto Pinocheta w Chile. Oprócz tego KGB używało do prowadzenia wojny informacyjnej m.in. teorii spiskowych, np. w latach 80 XX wieku rozpowszechniano teorię, że AIDS zostało stworzone w amerykańskich laboratoriach w ramach wojskowego eksperymentu, aby celowo zarażać nim ludzi⁷.

Rozpad Związku Radzieckiego i niestabilność lat 90. zawężyły Moskwie możliwości oddziaływania międzynarodowego, w szczególności na obszarach oddalonych od terytorium Federacji Rosyjskiej, jak np. Bliski Wschód. Wraz z odbudową znaczenia Rosji oraz wzrostem mocarstwowych ambicji od pierwszej kadencji Władimira Władimirowicza Putina (2000-2004), Moskwa ponownie zaczęła zabiegać o odbudowanie wpływów również na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. W tym celu wykorzystwała zarówno starych, zimnowojennych sojuszników, jak i zaczęła nawiązać relacje z państwami byłego „bloku zachodniego”, jak Turcja czy Izrael.

O znaczeniu właśnie tego regionu dla polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej świadczy sposób, w jaki został opisany w *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* z 2023 roku – podkreślone w niej zostało, że „państwa przyjaznej cywilizacji islamskiej [...] są coraz bardziej pożądanymi i wiarygodnymi partnerami Rosji w zapewnieniu bezpieczeństwa i stabilności oraz rozwiązywaniu problemów gospodarczych na poziomie globalnym i regionalnym”. Jako priorytety w regionie wskazano współdziałanie z Islamską Republiką Iranu, wszechstronne wsparcie Syryjskiej Republiki Arabskiej oraz pogłębienie wielopłaszczyznowego partnerstwa z Republiką Turcji, Królestwem Arabii Saudyjskiej, Arabską Republiką Egiptu i innymi państwami członkowskimi Organizacji Współpracy Islamskiej⁸. W ważnych kwestiach podkreślono również walkę z islamofobią, rozwiązanie konfliktów regionalnych (między Iranem a państwami arabskimi, Syrią a sąsiadami i Izraelem a państwami arabskimi), w szczególności zaś „długotrwałe rozwiązanie kwestii palestyńskiej”, ale także walkę z terroryzmem i ochronę chrześcijaństwa na Bliskim Wschodzie. W *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* z 2023 roku cały

⁷ T. Boghardt, Soviet Bloc Intelligence and Its AIDS Disinformation Campaign, “Studies in Intelligence” Vol. 53, No. 4/2009, s. 1-24.

⁸ Ambasada Rosji w Polsce, Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina 31 marca 2023 r.), [online:] https://poland.mid.ru/pl/press-centre/news/koncepcja_polityki_zagranicznej_federacji_rosyjskiej_zatwierdzona_przez_prezydenta_federacji_rosyjsk/

podpunkt został poświęcony „wsparciu informacyjnemu działalności Federacji Rosyjskiej w zakresie polityki zagranicznej”. Podkreślono w nim, że Rosja musi wzmocnić swoją pozycję w globalnej przestrzeni informacyjnej, aby w ten sposób „przeciwdziałać skoordynowanej antyrosyjskiej kampanii propagandowej”⁹.

Eksperti ds. Rosji informowali, że od aneksji Krymu w 2014 roku Moskwa rozpoczęła zakrojoną na szeroką skalę kampanię dezinformacyjną¹⁰. Jej celem było przeforsowanie korzystnych dla Rosji perspektyw lub wywołanie wewnętrznych niepokojów wewnątrz Unii Europejskiej. W 2019 roku, przy pomocy dezinformacji, Moskwa starała się wpłynąć na wynik wyborów do Parlamentu Europejskiego, m.in. publikując spreparowane wypowiedzi polityków¹¹. Celem tych zabiegów było wywołanie niepokojów oraz głębokiej polaryzacji w państwach zachodnich, a także wzmocnienie ugrupowań sprzyjających Rosji. Do tego Rosja dokłada wszelkich starań, aby nie tylko prowadzić własną komunikację, lecz także ograniczyć możliwości rozpowszechniania się innych narracji np. ukraińskiej czy polskiej, starając się je dyskredytować. W tym kontekście Polska często jest przedstawiana jako antyrosyjskie państwo, angażujące się w wojnę na Ukrainie, aby wspierać interesy polityczne USA. Do tego na Bliski Wschód kierowana jest narracja o ksenofobii, islamofobii, historycznym antysemityzmie, który wskazywać ma, że Polacy niechętni są każdej odmienności kulturowej. Dodatkowo często pojawiają się zagadnienia migracyjne, w narracji podkreślającej, że Polska przeciwna jest muzułmańskiej migracji.

Kluczowym narzędziem Rosji w wojnie informacyjnej są media państwowe, takie jak **RT** (dawniej *Russia Today*) oraz **Sputnik**, które prezentują rosyjską narrację polityczną w wielu językach i są skierowane do globalnej publiczności. Działania te wspierają szeroko zakrojone kampanie w mediach społecznościowych, często opierające się na *fake newsach* i manipulacjach wizualnych, które są dostosowane do lokalnych kontekstów, by wzbudzać konkretne emocje oraz eskalować napięcia społeczne. Peter Pomerantsev w swojej książce *Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia* (2014) wskazuje, że Rosja opiera się na strategii *postprawdy*, w której **priorytetem nie jest przekazywanie faktów, ale rozprzestrzenianie informacji, które mają zdezorientować odbiorców i sprawić, że będą wątpić w możliwość dotarcia do prawdy**. Rosyjskie służby informacyjne kreują różne, często sprzeczne ze sobą narracje, co tworzy atmosferę zamętu, w której odbiorca traci zdolność do rozróżnienia faktów od manipulacji.

⁹ Ambasada Rosji w Polsce, Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina 31 marca 2023 r.), [online:] https://poland.mid.ru/pl/press-centre/news/koncepcja_polityki_zagranicznej_federacji_rosyjskiej_zatwierdzona_przez_prezydenta_federacji_rosyjsk/

¹⁰ M. Snegovaya, Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare. Institute for the Study of War, 2015, <https://tiny.pl/7gffgm4>

¹¹ A. Legucka, Walka z rosyjską dezinformacją w Unii Europejskiej, „Biuletyn PISM” nr 111(1859)/2019, <https://tiny.pl/6wm9h24c>

Sputnik publikuje w 31 językach, w tym w języku tureckim, arabskim i perskim, do tego prowadzi kanały informacyjne po arabsku i persku. **Radio Sputnik**, działające również w internecie, nadaje audycje w języku tureckim i arabskim. **RT** od 2007 roku prowadzi także kanał w języku arabskim. **Rosyjska Agencja Informacyjna** (Информационное агентство России, TASS) posiada biura w 57 krajach, publikuje informacje m.in. w języku arabskim. Wraz z rozbudową sieci medialnej, która ma przekazywać informacje będące odzwierciedleniem celów rosyjskiej polityki, zwiększają się również nakłady finansowe. W 2022 roku Federacja Rosyjska przeznaczyła ok. 1,9 mld dolarów na media, w największym stopniu finansowane są trzy rosyjskie agencje, w tym stworzona na potrzeby zewnętrzne RT, a także *Rossiya Segodnya* wydająca **Sputnika**¹².

Warto przyrzeć się bardziej szczegółowo, jakimi kanałami medialnymi dysponują Rosjanie na Bliskim Wschodzie:

RT Arabic (روسيا اليوم - dawniej **Russia Today Arabic**) nadaje programy informacyjne, analizy polityczne oraz filmy dokumentalne. Największą popularnością cieszy się w Egipcie, Iraku, Syrii, Algierii, Maroku i Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Bardzo istotnym kanałem jest nie tylko program telewizyjny docierający do milionów widzów arabskojęzycznych, lecz także strona internetowa, która ma miliony wyświetleń miesięcznie. Bardzo istotnym nośnikiem dla treści RT Arabic są również media społecznościowe i internetowe. Prężnie rozwijają się konta RT Arabic w mediach społecznościowych. Konto RT Arabic posiada na platformie „X” @RTarabic 5 798 818 obserwujących¹³. Kanał w języku arabskim zyskał na popularności w kontekście regionalnych konfliktów np. wojny domowej w Syrii. Prezentowana w nim antyzachodnia optyka niejednokrotnie spotykała się ze zrozumieniem u odbiorców arabskojęzycznych.

Kolejnym medium rosyjskim, które cieszy się bardzo dużą popularnością na Bliskim Wschodzie, jest **Sputnik**. Ma on swoje kanały w językach arabskim, perskim i tureckim. Największą popularność osiąga w języku arabskim.

Sputnik Arabic działa w świecie arabskim przez stronę internetową, która generuje miliony wizyt miesięcznie, szczególnie dużą popularnością cieszy się w Egipcie, Algierii i Libanie, ale oprócz tego prowadzi również kanały radiowe oraz aktywnie działa w mediach społecznościowych. Na platformie „X” konto @Sputnik_ar ma 382 619 obserwujących, na Telegramie 154 281. Ma również kanał na Whatsappie, (która ma min.) 5 371 obserwujących. Portal Sputnik publikuje także w innych językach regionu. **Sputnik Iran** najwięcej subskrybentów gromadzi na platformie Telegram – 233 064 – na platformie „X” ma jedynie

¹² A. Michałowska-Kubś, J. Kubś, Putin's information war: Spending hits \$1.9 billion, Debunk.org., 4.05.2023, <https://www.debunk.org/kremlin-spent-1-9-billion-usd-on-propaganda-last-year-the-budget-exceeded-by-a-quarter>

¹³ Wszystkie informacje o liczbie obserwujących są podane zgodnie ze stanem z dnia 22 listopada 2024 roku.

9 693 subskrybentów. Medium publikuje także w języku tureckim, jako **Sputnik Türkiye**, jednak jego zasięg i popularność jest ograniczona. Na platformie „X” Sputnik Türkiye ma 1 001 972 obserwujących. Dla porównania profil DW Türkçe obserwuje 962 029 osób, BBC News Türkçe obserwują 4 393 484 osoby, zaś Euronews Türkçe 768 560.

Po wybuchu pełnoskalowej wojny na Ukrainie Komisja Europejska zablokowała dostęp do rosyjskich mediów, w tym RT oraz Sputnika, na terenie państw należących do Unii Europejskiej¹⁴. Co ciekawe, ta platforma zmieniła adres z sputnikglobe.com na anlatilaninotesi.com.tr, co umożliwia korzystanie ze strony, pomimo blokady w państwach UE. Sputnik w języku perskim zmienił adres na spnfa.ir, zaś w arabskim na sarabic.ae – ten zabieg pozwolił na swobodny dostęp do treści z Unii Europejskiej. Warto jednak zauważyć, że Sputnik International nie zmienił adresu witryny, a dalej można wyświetlać go w UE. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku mediów społecznościowych, gdyż bez zmiany VPNu sprawdzenie rosyjskich kanałów nie jest możliwe.

W kontekście rosyjskiej wojny informacyjnej bardzo istotne jest dostosowywanie przekazu do konkretnej grupy odbiorców. Treści prezentowane przez kanały w języku arabskim, tureckim i perskim różnią się od siebie. Kanały arabskojęzyczne skupiają się na sytuacji na Bliskim Wschodzie, poświęcają dużo miejsca zaangażowaniu rosyjskiemu w Syrii oraz wskazują Moskwę jako sojusznika w walce z terroryzmem. Perskojęzyczne również prowadzą antyzachodnią narrację, ale skupiając się głównie na Stanach Zjednoczonych i Izraelu. Tureckojęzyczne komentują tematy migracyjne oraz relacje turecko-unijne. Pokazuje to, jak przemyślany i dobrze dobrany do odbiorcy jest przekaz prezentowany w tych mediach.

Ponadto Rosja skutecznie wykorzystuje media społecznościowe, by docierać do młodych odbiorców i szerzyć swoje narracje w sposób wiralowy, wpływając na nastroje społeczne oraz osłabiając zaufanie do instytucji demokratycznych. Szczególnie użyteczne w tym kontekście są nagrania oraz zdjęcia, które łatwo da się spreparować, a które wywołują duże emocje. Takie materiały często pojawiają się na Bliskim Wschodzie w kontekście próby zdyskredytowania Stanów Zjednoczonych oraz szerzej – Zachodu. Przykładem takiego działania było wyolbrzymione przedstawianie liczby ofiar cywilnych, które pojawiało się zarówno w kontekście interwencji w Afganistanie, jak i Iraku.

Bardzo pomocne w budowaniu społeczności i narracji są farmy trolli, fałszywe konta oraz fikcyjne portale informacyjne, które prowadzą kampanie obliczone na wywołanie pożądanego przez Rosję efektu. Farmę trolli – znaną jako Internetowa Agencja Badawcza – założył Jewgienij Prigożyn. Są to grupy osób, które zarządzają fałszywymi kontami

¹⁴ Komisja Europejska, Russia Today i Sputnik wyłączone w UE, 2.03.2022, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/russia-today-i-sputnik-wylaczone-w-ue-2022-03-02_pl

w mediach społecznościowych, tworząc i rozpowszechniając treści związane z konkretną narracją, której upowszechnieniem jest zainteresowana Rosja. Do tego tworzą one fałszywe grupy i strony mające rzekomo wspierać lokalne interesy, a także zyskać przychylną opinię publiczną i sprawić, że w przyszłości będzie ona bardziej podatna na dezinformację. Boty to zautomatyzowane konta, generujące wpisy i komentarze. Ich celem jest proponowanie określonego przekazu, ale również oszukanie algorytmów mediów społecznościowych, przez wywołanie wrażenia dużego zainteresowania tematem.

Rosyjska strategia informacyjna jako część szerszej strategii wojny hybrydowej (Grafika 4), jest przykładem zaawansowanego i wszechstronnego podejścia do destabilizacji politycznej i manipulacji społecznej. Kreowanie dezinformacji i wykorzystywanie jej w sposób, który sprzyja polaryzacji oraz wywołaniu wątpliwości co do rzetelności demokratycznych instytucji, sprawia, że państwa demokratyczne stają przed koniecznością adaptacji do nowych wyzwań i opracowania skutecznych narzędzi do walki z tego rodzaju zagrożeniami.

Grafika 4: Rosyjska strategia informacyjna

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział 3.

Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję

Narzędzia dezinformacji i techniki dezinformacji to dwa pojęcia, które są ze sobą powiązane. Oba odnoszą się do sposobów rozpowszechniania fałszywych informacji oraz manipulacji opinią publiczną. Techniki to strategie i metody stosowane, aby wprowadzić odbiorców w błąd lub zmanipulować fakty. Narzędzia to środki i platformy, które są w tym celu wykorzystywane.

W tej części zostaną przedstawione główne narzędzia dezinformacji, które obejmują zarówno tradycyjne media, takie jak RT i Sputnik, jak i zaawansowane cyfrowe rozwiązania, takie jak boty internetowe, farmy trolli, platformy społecznościowe oraz narzędzia do analizowania danych oraz techniki dezinformacji, które obejmują manipulację faktami, tworzenie fałszywych narracji, zasiewanie niepewności, a także wzmacnianie skrajnych opinii i polaryzacji społecznej. Zarówno narzędzia, jak i techniki umożliwiają Rosji budowanie, rozprzestrzenianie i utrzymywanie fałszywych informacji na niespotykaną dotąd skalę, jednocześnie pozwalając na szybkie reagowanie na zmieniające się okoliczności i adaptację narracji do lokalnych warunków. Analiza narzędzi i technik dezinformacyjnych stosowanych przez Rosję jest kluczowa dla zrozumienia współczesnych zagrożeń, które dotyczą nie tylko państw europejskich i ich społeczeństw, ale również porządku międzynarodowego.

3.1. Narzędzia dezinformacji

Media tradycyjne

Rosyjskie media państwowe i prorosyjskie kanały w krajach arabskich, takie jak **RT Arabic** **روسيا اليوم**, **Sputnik Arabic** **سبوتنيك بالعربي**, odgrywają kluczową rolę w szerzeniu rosyjskiej narracji w regionie. RT Arabic wzmacnia prorosyjskie stanowisko, szczególnie w kontekście konfliktów w Syrii i Libii, ukazując Rosję jako stabilizującą siłę. Sputnik Arabic, uruchomiony w 2014 roku, regularnie podważa działania USA i ich sojuszników, szerząc treści antyzachodnie przez artykuły, wywiady i programy radiowe, dostępne w większości krajów arabskich. Rusiya Al-Yaum, nadawany przez RT, oferuje przekaz 24-godzinny, w którym Rosja jawi się jako obrońca praw narodów arabskich, przeciwstawiający się interwencjonizmowi Zachodu.

Kanały takie jak libański **Al-Mayadeen** الميادين, choć nie są bezpośrednio powiązane z Rosją, to ich narracja pokrywa się z interesami polityki Kremla. Za przykład można postawić tutaj opisywanie wojny na Ukrainie – w swoim przekazie kanał informował np., że ukraiński wywiad współpracuje w Syrii z terrorystyczną organizacją Hajat Tahrir asz-Szam, działając wspólnie przeciw Rosji¹⁵. W podobny sposób funkcjonuje również libański **Al-Manar** المنار, którego właścicielem jest Hezbollah. Rozpowszechnia on informacje, opublikowane m.in. przez RT, podając je bez komentarza i powielając tym samym rosyjską narrację. Przykładowo 18 listopada 2024 roku *Al-Manar* zacytował wypowiedź Ministerstwa Obrony Narodowej Federacji Rosyjskiej o „wyzwoleniu miasta Nowoaleksiewka w Republice Donieckiej oraz stratach po stronie ukraińskiej sięgających 1900 zabitych”¹⁶. **ANNA News** nie publikuje swoich treści w języku arabskim, jednak publikuje wiele nagrań z wojny domowej w Syrii. Zgodnie z rosyjską polityką wspiera Baszara al-Asada i Syryjską Armię Arabską.

Grafika 5: kadr z filmu agencji ANNA News „Операция Сирийской армии в Джобаре (р-н Дамаска). Точечная зачистка частного сектора” (Operacja armii syryjskiej w Dżobarze (rejon Damaszk). Punktowe oczyszczanie sektora mieszkalnego), opublikowany na platformie YouTube 30.12.2015; <https://www.youtube.com/watch?v=n5T0-8w6SL4&t=376s>

Dodatkowo Rosja bardzo sprawnie wykorzystuje wszelkie możliwości na zaistnienie ze swoim przekazem w mediach państw bliskowschodnich. Bardzo dobrym przykładem jest wywiad, przeprowadzony po październikowym szczycie BRICS (2024), z ministrem spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergiejem Ławrowem, dla tureckiej gazety prorządowej „Hürriyet”. Minister odniósł się do sytuacji na Bliskim Wschodzie, podkreślając, że brak

¹⁵ Kiev supports HTS to target Russia, Iran interests in Syria: Exclusive, “Al Mayadeen English” 19.11.2024, <https://english.almayadeen.net/news/politics/kyiv-supporting-hts-to-target-russia--iran-interests-in-syri>

¹⁶ لروسة: تحرير بلدة جديدة في دونيتسك وخسائر أوكرانيا 1900 جندي خلال 24 ساعة „Al Manar” 18.11.2024, <https://www.almanar.com.lb/12800383>

rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego prowadzi jedynie do fali przemocy i śmierci tysięcy niewinnych osób w Strefie Gazy i Libanie. Podkreślił w nim, że Rosja chciała omówić tę kwestię na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ, ale było to niemożliwe z powodu sprzeciwu państw zachodnich. Cały tekst był utrzymany w tonie podkreślania dobrych turecko-rosyjskich relacji i wdzięczności Moskwy za tureckie próby mediacji w wojnie rosyjsko-ukraińskiej, jednak bardzo przemysłanie pojawił się w nim akapit, w którym minister powiedział: „Niestety Ankara kontynuuje współpracę z reżimem w Kijowie w dziedzinie wojskowo-technicznej. Broń turecka używana jest przez ukraińskie siły zbrojne do zabijania rosyjskiego personelu wojskowego oraz cywilów”¹⁷. Ławrow chciał najpewniej w ten sposób wywołać oburzenie w tureckich mediach, co miałyby zagwarantować, że wywiad trafi do szerokiego grona odbiorców. Przy okazji chciał swoim przekazem utrwalić w tureckim społeczeństwie stwierdzenie o „kijowskim reżimie” oraz sprzedaży broni Ukrainie przez Turcję. Jednocześnie, gdyby odbiorcy sięgnęli po cały wywiad, mogliby odnieść wrażenie, że jest on utrzymany w tonie podkreślającym ważną rolę Turcji dla rosyjskiej polityki oraz zbieżność interesów obu państw. Ten zabieg udał się rosyjskiemu ministrowi. Tekst wywołał oburzenie, co przyczyniło się do komentowania wywiadu przez tureckie media i internautów. Podając go dalej cytowali właśnie zdanie o „reżimie w Kijowie i sprzedawaniu broni przez Turcję”.

Strony internetowe i blogi

Obok tradycyjnych mediów, Rosja aktywnie korzysta z sieci portali internetowych i blogów, które prezentują się jako niezależne, ale de facto są związane z rosyjskimi interesami. Strony takie jak SouthFront czy News Front wprowadzają do obiegu narracje prorosyjskie, co ma na celu podważenie wiarygodności państw zachodnich i ich instytucji.

Grafika 6: strona z gazety „Hürriyet” z wywiadem z ministrem Lawrowem, 1.11.2024

¹⁷ Rusya Dışişleri Bakanı dünya basınından Hürriyet'e konuştu: Türkiye Brics'e önemli katkı sağlayacak güçte bir ülke, "Hürriyet" 1.11.2024, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-disisleri-bakani-dunya-basinindan-hurriyet-konustu-turkiye-bricse-onemli-katki-saglayacak-guhte-bir-ulke-42577189>

Oskarżały one Zachód m.in. o inscenizowanie ataków chemicznych w Syrii, w celu uzasadnienia interwencji wojskowych przeciw rządowi Baszara al-Asada¹⁸. Z kolei działania grup hakerskich, takich jak Fancy Bear i Cozy Bear, dodatkowo potęgują dezinformacyjne strategie przez cyberataki na zachodnie instytucje. Cozy Bear zostało np. oskarżone o prowadzenie cyberataków na zachodnie organizacje humanitarne, działające na Bliskim Wschodzie, takie jak UNHCR i Lekarze Bez Granic, w celu pozyskania danych, które mogłyby je zdyskredytować.

Strony internetowe, publikujące w wielu językach, szerzą antyzachodnie narracje, promują treści konspiracyjne oraz podważają zaufanie do zachodnich mediów. Badania przeprowadzone przez NATO StratCom (Strategic Communications Centre of Excellence) wskazują, że Rosja rozwija sieć pozornie niezależnych stron internetowych, które przedstawiają dezinformacyjne artykuły dotyczące, między innymi, kwestii migracyjnych, polityki wewnętrznej UE oraz wydarzeń na Ukrainie. Przykładem jest portal SouthFront, który zajmuje się analizą konfliktów zbrojnych, lecz przedstawia je głównie z rosyjskiej perspektywy i sugeruje alternatywne wersje wydarzeń, często podważając legalność działań NATO i Unii Europejskiej. Inny przykład to News Front, który specjalizuje się w treściach dotyczących wydarzeń na Ukrainie, kreując narrację o „zagrożeniu faszystowskim i nazistowskich elementach” w rządzie ukraińskim.

Tabela 1: Narzędzia dezinformacji stosowane przez Rosję

Kategoria	Nazwa	Opis
Media społecznościowe	YouTube	Globalna platforma do udostępniania treści wideo, często wykorzystywana do publikacji materiałów dezinformacyjnych.
	Facebook	Jedna z największych platform społecznościowych na świecie, używana do szerzenia fałszywych wiadomości i tworzenia baniek informacyjnych.
	Instagram	Platforma społecznościowa do udostępniania zdjęć i krótkich filmów, wykorzystywana do budowania emocjonalnych przekazów dezinformacyjnych.

¹⁸ Sputnik Arab", 8.07.2017, <https://sarabic.ae/20170708/1024989190.html>, إیران-تقرير-خان-شخون-نقاط-غموض

Kategoria	Nazwa	Opis
	X (dawniej Twitter)	Platforma mikroblogowa, na której fałszywe konta często wzmacniają narracje prorosyjskie i antyzachodnie.
	TikTok	Popularna platforma do publikowania krótkich filmów, wykorzystywana do szerzenia przekazów o charakterze dezinformacyjnym.
Rosyjskie media państwowe i prorosyjskie kanały w krajach arabskich	RT Arabic روسيا اليوم	Arabski kanał rosyjskiego nadawcy RT, przedstawiający prorosyjskie narracje na temat konfliktów w regionie.
	Sputnik Arabic سبوتنيك بالعربية	Arabski kanał rosyjskiego portalu informacyjnego Sputnik, promujący narracje antyzachodnie i prorosyjskie.
	Al-Mayadeen الميادين	Libański kanał informacyjny, który nie jest bezpośrednio związany z Rosją, ale jego linia narracyjna często pokrywa się z rosyjską.
	ANNA News	Analytical Network News Agency, kanał informacyjny, który zasłynął materiałami z wojny domowej w Syrii, kręconymi bezpośrednio z pola walki.
	Al-Manar المنار	Kanał libański założony przez Hezbollah, promujący antyzachodnie narracje prorosyjskie.
Rosyjskie platformy społecznościowe i media	Vkontakte (vk.com)	Największa rosyjska platforma społecznościowa, promująca prorządowe treści.
	Odnoklassniki (ok.ru)	Platforma społecznościowa popularna wśród starszych użytkowników, szczególnie w Rosji i krajach WNP.

Kategoria	Nazwa	Opis
	Telegram	Popularny komunikator, wykorzystywany przez prorosyjskie kanały do rozpowszechniania dezinformacji.
	Rutube (rutube.ru)	Rosyjski odpowiednik YouTube, promujący prorosyjskie treści wideo.
	Dzen.ru (zen.yandex.ru)	Agregator treści należący do Yandex, promujący prorosyjskie narracje.
	LiveJournal (livejournal.com)	Międzynarodowa platforma blogowa wykorzystywana do szerzenia prorosyjskich narracji.
	Moi Mir (my.mail.ru)	Rosyjski odpowiednik Facebooka, wzmacniający narracje prorosyjskie.
Znane strony i portale dezinformacyjne	SouthFront	Portal zajmujący się analizą konfliktów, przedstawiający wydarzenia z perspektywy prorosyjskiej.
	News Front	Portal publikujący treści o wydarzeniach na Ukrainie, kreujący prorosyjską narrację.
Instytucje i organizacje związane z rosyjskimi operacjami dezinformacyjnymi	Agencja Badań Internetowych (IRA)	Rosyjska organizacja odpowiedzialna za operacje dezinformacyjne w mediach społecznościowych, szczególnie poprzez fałszywe konta, trollowanie i farmy botów.
	Fancy Bear	Rosyjska grupa hakerska związana z cyberatakami na instytucje zachodnie.

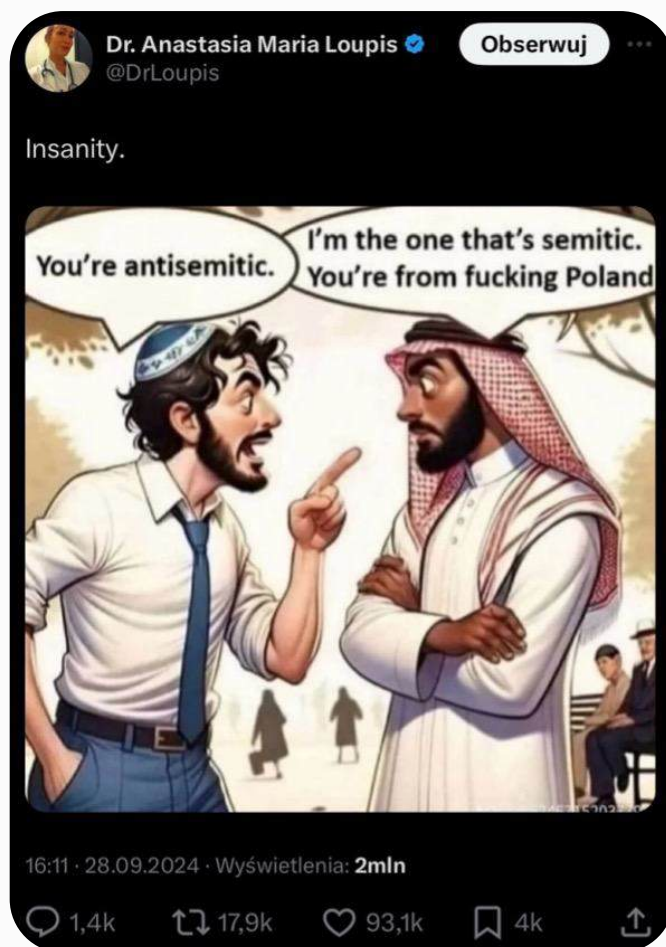
Kategoria	Nazwa	Opis
	Cozy Bear	Grupa hakerska powiązana z rosyjskimi służbami wywiadowczymi, odpowiedzialna za cyberataki i operacje dezinformacyjne.

Źródło: Opracowanie własne

Media społecznościowe

Do bardzo popularnych narzędzi dezinformacji należą media społecznościowe, takie jak YouTube, Facebook, Instagram, X i TikTok. Ich popularność wynika z bardzo dużego, globalnego zasięgu, łatwości publikowania oraz rozpowszechniania treści, przez co mogą one zyskać dużą popularność, zanim zostaną zweryfikowane i skorygowane. Anonimowość sprzyja tworzeniu fałszywych kont i stron, w czym bardzo pomocne są wspomniane wcześniej farmy trolli oraz boty, które mogą manipulować algorytmami i w ten sposób zwiększać zasięg publikowanych treści. Te z kolei często mają silne zabarwienie emocjonalne, wywołujące strach czy złość, przez co znacznie częściej są rozpowszechniane i komentowane. Do tego algorytmy wykorzystując te dane tworzą tzw. bańki informacyjne, przez które użytkownicy otrzymują treści podobne do ich wcześniejszych upodobań. Sprawia to, że łatwiej uwierzyć im w przekazy zgodne z ich przekonaniami. Media społecznościowe są również stosunkowo tanim źródłem rozprzestrzeniania dezinformacji, szczególnie w zestawieniu z kosztami mediów tradycyjnych.

Przykładowo, w mediach społecznościowych pojawił się rysunek satyryczny przedstawiający izraelskiego Żyda i Araba. Żyd oskarża Araba o antysemityzm, na co ten odpowiada, że to on jest Semitą (nawiązując do swojego pochodzenia etnicznego), dodając: „A Ty jesteś z pieprzonej Polski”. Historycznie może to odnosić się do fali migracyjnej Żydów z Europy Środkowej, jednak w kontekście silnych napięć arabsko-żydowskich oraz oskarżeń Izraela o mordowanie cywilów w Strefie Gazy i Libanie, rysunek ten ma też na celu m.in. wywołanie negatywnego stosunku do Polski. Post został polubiony ponad 93 tys. razy, a podany dalej prawie 18 tys. razy. Rysunek pojawił się również na innych kontach na platformie „X”, udostępniony został także przez konta w serwisie „Instagram”. Pojawił się nie tylko w języku angielskim, lecz także hiszpańskim (i to nawet wcześniej). Co ciekawe, rysunek krążył już wcześniej w sieci (listopad 2023), ale miał wówczas inną treść – nie odnosił się do Polski tylko do semickiego pochodzenia Arabów.

Grafika 7: post z platformy „X”, który został opublikowany przez konto @DrLoupis (1,4 mln obserwujących) 28.09.2024

Grafika 8: post z platformy „X”, który został opublikowany przez konto @ElNecio_Cuba (241 tys. obserwujących) 31.05.2024

Rosja aktywnie wykorzystuje media społecznościowe jako narzędzie wpływu na zagraniczne społeczeństwa. Institute for Strategic Dialogue (ISD) we współpracy z The Syria Campaign zbadał pod tym względem wojnę w Syrii. Przebadano setki tysięcy wpisów (w samym serwisie X, dawniej Twitter, pojawiło się ich 900 tys.), które w latach 2015-2021 opublikowano w języku angielskim na Facebooku, Twitterze i Instagramie. Zespołowi udało się wyselekcjonować 28 osób, mediów i organizacji odpowiedzialnych za rozpowszechnianie dezinformacji na temat konfliktu w Syrii. Na podstawie badań treści wyodrębniono 47 tys. wpisów na Twitterze

Grafika 9: post z platformy „X”, który został opublikowany 16.11.2023

oraz 817 wpisów na Facebooku¹⁹. Duży wkład w rozpowszechnianie wskazanych informacji miały oficjalne konta rosyjskich ambasad, które niejednokrotnie podawały informacje jako pierwsze. Prawie połowa wpisów była wymierzona w organizację humanitarną Syryjską Obronę Cywilną, znaną jako „Białe Hełmy”. Rosyjska narracja oskarża jej członków o współpracowanie z terrorystami.

Nie można nie wskazać również na rolę rosyjskich mediów społecznościowych, działających zarówno jako platformy informacyjne, jak i narzędzia dezinformacyjne, które pełnią istotną funkcję w realizacji rosyjskich strategii wpływu. Największą platformą społecznościową jest **VKontakte**, która przypomina Facebooka, lecz koncentruje się na rosyjskojęzycznych użytkownikach i diasporze. Wykorzystuje się ją do rozpowszechniania prorządowych treści i angażowania użytkowników w grupy wspierające narracje antyzachodnie, co ma wzmacniać autorytet Kremla. VK dostępna jest również w języku arabskim, jednak nie zyskała w regionie takiej popularności jak inne platformy (Facebook, X, Instagram). Podobnie wygląda sytuacja w przypadku portalu **Odnoklassniki** (ok.ru), który funkcjonuje w regionie, ale w bardzo ograniczonej formie, bo popularny jest głównie wśród rosyjskojęzycznych odbiorców. Istotny jest też komunikator **Telegram** (telegram.org).

Każda z tych platform przyczynia się do realizacji strategii informacyjnej Rosji, której celem jest polaryzacja, osłabienie kapitału społecznego oraz podważanie zaufania do instytucji zachodnich. Rosyjska strategia dezinformacyjna w mediach społecznościowych jest kompleksowa i dostosowana do różnorodnych środowisk politycznych. Przez takie działania Rosja skutecznie wywołuje destabilizację oraz wprowadza zamęt w społeczeństwach docelowych, a przykłady te pokazują, jak szeroki jest zakres operacji informacyjnych prowadzonych przez Kreml. Doskonale pokazuje to też praktyka wykorzystywania influencerów.

Na YouTube i X dużą popularność zyskała Maram Susli (Mimi al-Laham) znana jako „SyrianGirlpartisan” i @Partisangirl. Urodzona w Damaszku i mieszkająca w Australii vloggerka wielokrotnie była oskarżana o popieranie Baszara al-Asada oraz przedstawianie wojny w Syrii w sposób zgodny z rosyjską linią propagandową. W swoich nagraniach oskarża ona Stany Zjednoczone oraz NATO o wspieranie terroryzmu (tzw. Państwa Islamskiego) oraz próbę obalenia władzy w Damaszku²⁰. W swoich filmach często pokazuje fragmenty z nagrań ANNA News oraz RT.

¹⁹ Institute for Strategic Dialogue, Deadly Disinformation. How online conspiracies about Syria cause real-world harm, s. 3, https://deadlydisinformation.org/source/Deadly_Disinformation_EN.pdf

²⁰ The Truth About Aleppo Victory Tribute, “YouTube” kanał SyrianGirlpartisan, film z 22.12.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=iLylpRn9uXQ>

Grafika 10 i 11: kadry z filmu opublikowane na YouTube: The Truth About Aleppo Victory Tribute, "YouTube" kanał SyrianGirlpartisan, 22.12.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=iLylpRn9uXQ>

3.2. Techniki dezinformacji

Do najczęściej stosowanych technik dezinformacji należą:

- fake news (fałszywe wiadomości);
- manipulacja kontekstem;
- teorie spiskowe;
- fałszywe ruchy społeczne (astroturfing);
- ataki ad hominem;
- whataboutism (a co z ...?);
- dezinformacja wizualna;
- fałszywe autorytety;
- sfabrykowane cytaty i dokumenty.

Fake newsy stanowią jedną z najprostszych i najczęściej stosowanych form wprowadzania dezinformacji. Polega ona na rozpowszechnianiu nieprawdziwych lub zmanipulowanych przekazów, aby wyglądały one na prawdziwe informacje medialne. Jeśli chodzi o Bliski Wschód, Rosja stara się wprowadzać, za ich pomocą, antyzachodnią narrację. W tym celu publikowała m.in. przekazy o tym, że USA wspierało terrorystów z tzw. Państwa Islamskiego (ISIS) w Syrii. Przykładowo, Ministerstwo Obrony Rosji zamieściło serię sfalszowanych zdjęć, które miały świadczyć o wsparciu USA dla ISIS. Po udowodnieniu manipulacji fotografiami, agencja TASS poinformowała, że to przypadkowe, błędne umieszczenie fotografii, ale w dalszym ciągu utrzymywano, że informacje były prawdziwe²¹.

²¹ P. P. Murphy, Russia uses fake photos to accuse US of supporting ISIS, "CNN" 14.11.2017, [online:] <https://edition.cnn.com/2017/11/14/us/russia-fake-photos-accusation-trnd/index.html>

Bardzo podobną techniką jest **manipulacja kontekstem**. Polega ona na wyrwaniu z kontekstu prawdziwej informacji w taki sposób, aby zmienić znaczenie podanej informacji/wypowiedzi. Przykładowo, media prorosyjskie i proirańskie przedstawiały interwencję amerykańską w Afganistanie i Iraku jedynie jako agresję wobec państw muzułmańskich oraz obraz zachodniego kolonializmu względem regionu. Ignorowały przy tym inne kwestie, jak np. ataki terrorystyczne. Stosowanie tej techniki przez Rosję miało – i ma nadal – na celu wykreowanie jednoznacznie negatywnego obrazu Zachodu. Przykładem manipulacji kontekstem są także zdjęcia z obwodu kurskiego, które pojawiły się w mediach społecznościowych. Według poniższego tureckiego wpisu na „X”, nagranie ma przedstawiać stopniowe poddawanie się ukraińskiej armii. W rzeczywistości nagranie przedstawia rozstrzelanie ukraińskich jeńców wojennych.

Grafika 12: post z platformy „X”, który został opublikowany przez konto @AMaresyev (9 tys. obserwujących) 10.11.2024

Równie często, w kontekście manipulacji kontekstem, pojawiają się nagrania i zdjęcia, mające przedstawiać sytuację na polsko-białoruskiej granicy. Zgodnie z rosyjską narracją, grupa uchodźców z Bliskiego Wschodu, która chce przekroczyć granicę zewnętrzną UE, składa się przede wszystkim z kobiet i dzieci – co widać na klatkach z filmu opublikowanego przez RT – w kontrze do stanu faktycznego. Taka narracja, wzbogacona o kolejne ilustracje, trafia również na media społecznościowe, gdzie dodatkowo pojawiają się komentarze o przemocy oraz pozostawieniu tych ludzi bez wody i jedzenia.

Grafika 13 i 14: Kadry z filmu RT „Azyl w Europie to marzenie”:
<https://mf.b37mrtl.ru/media/vids/2022.01/61f3bd3f4236041598117361.mp4>

Bardzo starą techniką dezinformacji jest **rozpowszechnianie i promowanie teorii spiskowych**. Często mają one na celu wywołanie w społeczeństwie nieufności wobec rządów, instytucji międzynarodowych czy wskazanych grup społecznych. Sputnik Arabic opublikował artykuły sugerujące, że Arabską Wiosnę wspierały Katar i USA, aby przeforsować własne interesy w regionie²². Z kolei po ataku terrorystycznym w Ankarze, w październiku 2024 roku, pojawiły się teorie spiskowe łączące pobyt prezydenta Erdoğan na szczycie państw BRICS w Kazaniu z atakiem w dzielnicy Kazan w Ankarze oraz sam zamach, z próbą dołączenia Turcji do BRICS. W ten sposób starano się pobudzić teorie, w ramach których odbiorcy manipulacji łączyliby Zachód z zamachem terrorystycznym.

Grafika 15: post z platformy „X”, który został opublikowany przez konto @IranObserver0 (490 tys. obserwujących) 30.10.2024

Fałszywe konta oraz strony pomagają w tworzeniu **fałszywych ruchów oddolnych** oraz sztucznie kreowanego, spontanicznego poparcia lub sprzeciwu dla określonej inicjatywy, idei czy ludzi. Celem tej techniki jest promowanie wrażenia, że dany ruch, inicjatywa czy opinia cieszy się powszechnym poparciem. Po 2014 roku takie ruchy zaczęły powstawać np. w Libii w celu zbudowania poparcia dla sprzymierzonego z Rosją dowódcy Libijskiej Armii Narodowej (LNA) Chalify Haftara.

²² (الحلقة الثانية) „Sputnik Arabic” 13.05.2015, [online:] <https://sarabic.ae/20150513/1014267592.html>, مفاجأة روسية... كواليس الدور القطري في إسقاط أربعة أنظمة عربية (فيديو), „Sputnik Arabic” 26.04.2018, [online:] <https://tiny.pl/4bv4f6dp>

Ataki ad hominem to kolejna z technik manipulacji, dzięki której można wspomóc dezinformację. Jest to rodzaj argumentacji, w którym dyskutant nie odnosi się do meritum sprawy, a zamiast tego atakuje swojego oponenta. Skupienie się na osobistych cechach, wyglądzie czy przeszłości rozmówcy ma go zdyskredytować w oczach odbiorców, a jednocześnie odciągnąć uwagę od argumentów i faktów oraz przyczyniać się do eskalowania konfliktu. Ta technika jest szczególnie łatwa do wykorzystania w regionach o głębokich podziałach religijnych i etnicznych, takich jak MENAT. W praktyce rosyjskiej często dyskredytowani są np. działacze praw człowieka, oskarżani o próbę destabilizacji państw oraz działalność agenturalną na rzecz Zachodu.

Podobną techniką manipulacji jest **whataboutism**, czyli próba odwrócenia uwagi od omawianego problemu przez wskazanie na inne kwestie, rzekomo bardziej skandaliczne lub istotne. Jest ona wykorzystywana, aby uniknąć odniesienia się do krytyki lub w celu zmniejszenia swojej odpowiedzialności. Tę technikę można bardzo często dostrzec na Bliskim Wschodzie – w jej ramach wskazuje się np., że państwo A jest krytykowane za naruszanie praw człowieka, ale przecież wytykające mu to państwo B również działa w ten sam sposób. Przykładowo Turcja odmawia Izraelowi prawa do krytyki za łamanie praw Kurdów, powołując się na traktowanie przez władze w Tel Awiwie Palestyńczyków. Ten mechanizm działa również w drugą stronę.

Tę technikę w wymiarze MENAT trafnie oddaje poniższy mem:

Grafika 16: post z platformy „X”, który został opublikowany przez konto @aisha_muhammedz (6 tys. obserwujących) 26.10.2024

Na uwagę zasługuje również **używanie zmodyfikowanych lub zmanipulowanych zdjęć i materiałów wideo**, aby stworzyć fałszywe wrażenie, lub **sfabrykowanych dowodów**, mających wywołać gwałtowną reakcję społeczną i wpłynąć na ludzką percepcję. Zazwyczaj mają one wzbudzić silne emocje np. strach, współczucie czy nienawiść. W tym kontekście często publikowane są zdjęcia z miejsc konfliktów, które – jak się później okazuje – przedstawiają inną wojnę czy lokalizację. Przykładowo po ataku terrorystycznym w Ankarze, w październiku 2024 roku, w mediach społecznościowych pojawiły się wpisy, które miały rzekomo identyfikować jedną z terrorystek odpowiedzialnych za atak (pierwszy od lewej obraz pochodzi z kamery monitoringu, drugi został sztucznie wygenerowany). Według doniesień z mediów społecznościowych miała nią być Farah Karim, agentka CIA, co miało być dowodem na powiązanie Stanów Zjednoczonych z zamachem. Jednak, jak szybko wykazali sami internauci, Farah Karim, której postać została przedstawiona jako druga grafika w poście, to postać z gry Call of Duty: Modern Warfare. Była to dość nieudolna próba manipulacji, bo szybko została odkryta przez samych internautów. Mimo tego tempa post zdążył się rozprzestrzenić, został podany ponad 100 razy.

Grafika 17: Zrzut ekranu z platformy „X”, post konta @squatsons (ok. 150 tys. obserwujących).

Formą dezinformacji przy pomocy obrazu są również niezwykle popularne w mediach społecznościowych **memy**. Ich mocną stroną jest krótki i uproszczony przekaz, często bez kontekstu, a jednocześnie łatwy do zapamiętania. Bardzo szybko wywołują emocje, przez co trudniej poddać je krytyce, szczególnie że często bazują na uprzedzeniach i stereotypach. Przez wywoływanie silnych emocji – strachu, gniewu, rozbawienia – bardzo szybko są udostępniane innym odbiorcom.

Grafika 18: Grafika, która wielokrotnie pojawiła się na platformach „X” i „Instagram”.

Częścią kampanii dezinformacyjnych jest również **kreowanie, tworzenie i wykorzystywanie fałszywych autorytetów, instytucji i organizacji, czyli osób i miejsc, które podają się za ekspertów, ale w rzeczywistości nie mają odpowiednich kwalifikacji.** Ich zadaniem jest podważanie opinii ekspertów w taki sposób, aby odbiorca zaczął zrównywać wartość opinii eksperckiej z opinią pseudo-eksperską. Fałszywe autorytety powołują się często na nieistniejące publikacje, analizy i badania, przez co próbują uwiarygodnić się u odbiorców. Do tego, w sieci tworzone są strony fałszywych think-tanków, czy agencji badawczych, aby mogły publikować nieprawdziwe lub zmanipulowane wyniki badań. Czasem fałszywe autorytety przybierają postać fałszywych liderów religijnych, którzy proponują konkretne interpretacje wydarzeń, np. popierając lub uzasadniając akty przemocy.

Kolejną techniką, którą można łatwo połączyć z poprzednimi, jest **przypisywanie znanym osobom lub instytucjom słów, dokumentów lub opracowań, które nie zostały przez nie wypowiedziane lub stworzone.** Czasem są to po prostu sfabrykowane treści, a czasem zaledwie wycięte z kontekstu. Często są one wykorzystywane w memach, łączone ze

znany i szanowany osobowośćmi, a przez krótką i zabawną treść niejednokrotnie zapadają w pamięć. W ten sposób łatwo również tworzyć fałszywe wypowiedzi ekspertów i np. znanemu i szanowanemu nazwisku przypisywać treści, których nie powiedziało, dyskredytując je w ten sposób w oczach opinii publicznej.

3.3. Konkluzje

Analiza dezinformacji stosowanej przez Rosję uwypukla wielowarstwowy charakter jej strategii informacyjnej obejmującej zarówno klasyczne, jak i nowoczesne narzędzia propagandowe oraz zaawansowane techniki manipulacji opinią publiczną. **Te strategie są świadomym elementem polityki Kremla, mającej na celu destabilizację porządku politycznego i społecznego krajów zachodnich oraz podważenie zaufania do instytucji demokratycznych.** Działania te stanowią zagrożenie nie tylko dla bezpieczeństwa informacyjnego poszczególnych państw, lecz także dla spójności międzynarodowej, w szczególności w kontekście wspólnot takich jak Unia Europejska czy NATO.

Teoretyczne podstawy rosyjskiej strategii dezinformacyjnej wywodzą się z radzieckiej doktryny wojny informacyjnej, która opierała się na tworzeniu fałszywych narracji i selektywnym podawaniu faktów, by manipulować opinią publiczną i osłabiać przeciwników. Działania dezinformacyjne, wprowadzone przez Rosję, to element nowoczesnej wojny poznawczej (cognitive warfare), która ma za zadanie, nie tyle bezpośrednią interwencję zbrojną, co raczej manipulowanie procesami myślenia, percepcji i decyzji przeciwnika w celu osiągnięcia strategicznych celów. Z perspektywy teorii komunikacji strategicznej kampanie dezinformacyjne stanowią przykład procesu performatywnej polityki, gdzie Kreml kreuje zjawiska medialne mające wywołać określone reakcje emocjonalne, a tym samym wpłynąć na opinie społeczne. Działania mające charakter powtarzalnych aktów symbolicznych, w tym również informacje nieprawdziwe, mają moc kształtowania postaw i są w stanie ugruntować fałszywe przekonania w opinii publicznej, zwłaszcza gdy są powtarzane systematycznie i konsekwentnie. Tego rodzaju mechanizm jest niezwykle skuteczny w przypadku dezinformacji szerzonej przez Rosję, która przez powtarzanie tych samych narracji w różnych mediach, wpływa na sposób, w jaki odbiorcy interpretują rzeczywistość.

Analiza technik stosowanych w rosyjskiej dezinformacji ujawnia szerokie spektrum metod, od najprostszych fałszywych wiadomości po złożone kampanie propagandowe angażujące różne media i kanały informacyjne. Jednym z fundamentów rosyjskiej dezinformacji jest szerzenie tzw. *fake newsów*, które stanowią najbardziej podstawowy poziom manipulacji informacyjnej. Jan-Werner Müller (2016) w swojej teorii populizmu argumentuje, że fałszywe informacje mają na celu nie tyle informowanie, co angażowanie emocjonalne i kreowanie „alternatywnej rzeczywistości”. Doskonale odzwierciedla to strategie

dezinformacyjne Kremla, często opierające się na narracjach alternatywnych.

Cherry picking i manipulacja kontekstem to kolejne techniki dezinformacji stosowane przez Rosję. W literaturze komunikacji perswazyjnej są one klasyfikowane jako formy „selektywnej ekspozycji”, które mają za zadanie ukierunkowanie uwagi odbiorców na wybrane fragmenty informacji. Klasyczna teoria selektywnej percepcji sugeruje, że ludzie chętnie wierzą w te informacje, które są zgodne z ich wcześniejszymi przekonaniami, co oznacza, że selektywne podawanie faktów przez Rosję jest metodą wzmocnienia istniejących uprzedzeń i polaryzacji społecznej. W praktyce te narracje dotyczą często kontrowersyjnych tematów, takich jak interwencje militarne USA na Bliskim Wschodzie, przedstawiane przez rosyjskie media jako akty agresji, co ma na celu budowanie negatywnego wizerunku Zachodu.

Rosja wykorzystuje media społecznościowe, takie jak Facebook, X, YouTube czy Telegram, jako główne kanały dystrybucji dezinformacji, dostosowując strategie komunikacyjne do specyfiki tych platform. Media społecznościowe umożliwiają błyskawiczne rozprzestrzenianie treści i dzięki mechanizmom algorytmicznym, wspierają tworzenie tzw. baniek informacyjnych. Platformy takie jak YouTube i Facebook pozwalają Rosji na uzyskanie bezpośredniego wpływu na odbiorców na całym świecie, co z perspektywy teorii transnarodowej propagandy umożliwia budowanie międzynarodowej sieci narracyjnej promującej interesy Kremla. Szczególne znaczenie ma w tym kontekście Telegram, który pozwala na rozpowszechnianie informacji bez moderowania ich i wykorzystywany jest przez organizacje, których konta blokowane są w innych mediach społecznościowych.

Rosja wykorzystuje również tradycyjne media państwowe, takie jak RT, Sputnik, a także sieci powiązanych kanałów w krajach arabskich i Iranie, aby docierać do szerokiego kręgu odbiorców na całym świecie. Te media pełnią kluczową funkcję w budowaniu długotrwałego, pozytywnego wizerunku Rosji jako stabilizującej siły w polityce międzynarodowej, jednocześnie demonizując państwa zachodnie. Media takie jak Sputnik mają na celu prezentowanie Rosji jako wiarygodnego aktora na arenie międzynarodowej. Co więcej, Rosja rozwija sieć quasi-niezależnych stron internetowych, które publikują artykuły zgodne z linią propagandową Kremla, lecz udają obiektywne i niezależne media. W tym przypadku mamy do czynienia z techniką *astroturfingu*, gdzie dezinformacja jest maskowana jako „oddolne” inicjatywy społeczne.

Jednym z głównych celów rosyjskiej dezinformacji jest destabilizacja przez polaryzację społeczeństw i wzmacnianie napięć społecznych. Kreml tworzy narracje oparte na teoriach spiskowych, aby wzbudzić nieufność i lęk wobec rządów demokratycznych. Teorie spiskowe, w tym oskarżenia o manipulowanie wydarzeniami przez Zachód, są skutecznym narzędziem budowania dystansu wobec oficjalnych instytucji, co jest jednym z kluczowych elementów rosyjskiej strategii destabilizacji. W jej ramach Rosja często wprowadza także narracje alternatywne, które mają na celu osłabienie wiary w jedyną, „obiektywną” prawdę,

tworząc w ten sposób poczucie relatywizmu i kwestionując znaczenie faktów. Jak zauważyła Hannah Arendt w kontekście mechanizmów totalitarnych, „podważanie prawdy jest skuteczną formą władzy, ponieważ prowadzi do rozbicia zaufania między jednostką a rzeczywistością”²³. Kreml, szerząc różne wersje tych samych wydarzeń, jak np. przyczyn konfliktów w Syrii czy na Ukrainie, dąży do wytworzenia iluzji, że prawda jest względna, a tym samym niemożliwa do ustalenia.

Rosja stosuje także techniki polegające na kreowaniu i wspieraniu fałszywych autorytetów, które występują jako eksperci, aby wzmacniać wiarygodność propagandowych narracji. W przypadku dezinformacji rosyjskiej fałszywe autorytety często występują na międzynarodowych konferencjach i publikują w pozornie prestiżowych czasopismach, co pozwala na dalsze propagowanie i uwiarygodnianie prorosyjskich treści. Oprócz tego istotna jest działalność internetowych influencerów i blogerów, którzy otwarcie wspierają prorosyjskie narracje, przedstawiając je jako osobiste poglądy i opinie. Media społecznościowe są niezwykle efektywnym narzędziem budowania zaufania i zwiększania zasięgu fałszywych narracji. Poprzez wykorzystywanie autorytetu influencerów Rosja jest w stanie dotrzeć do młodszych pokoleń odbiorców, którzy są bardziej podatni na przekazywane w ten sposób treści.

Podsumowując, strategia dezinformacyjna stosowana przez Rosję opiera się na złożonym systemie narzędzi i technik, których wspólnym mianownikiem jest destabilizacja struktur społecznych i politycznych państw docelowych. Analiza narzędzi, takich jak media państwowe, platformy społecznościowe, a także quasi-niezależne strony internetowe, wskazuje na wyrafinowaną i przemyślaną strategię wpływu. Działania te są celowo dopasowane do lokalnych warunków, co zapewnia ich skuteczność w różnych kontekstach społeczno-politycznych. Z perspektywy bezpieczeństwa informacyjnego i spójności społecznej, rosyjskie kampanie dezinformacyjne stanowią istotne zagrożenie, wymagające nie tylko wzmożonej kontroli nad treściami w mediach społecznościowych, ale także edukacji społeczeństwa w zakresie rozpoznawania manipulacji informacyjnych. Budowanie odporności na dezinformację jest kluczowym elementem przeciwdziałania destabilizacyjnemu wpływowi Rosji i obronie wartości demokratycznych. Walka z rosyjską dezinformacją wymaga jednak interdyscyplinarnego podejścia, które łączy teorie z zakresu nauk o komunikacji, psychologii i nauk politycznych, umożliwiając skuteczniejsze przeciwdziałanie tym zagrożeniom w przyszłości.

---

²³ H. Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, New York 1951.

Rozdział 4.

Analiza skutków dezinformacji

4.1. Polityczne skutki dezinformacji

Podważenie zaufania do instytucji publicznych, w tym do rządów, parlamentów, sądów i mediów.

Przykład: próby zdyskredytowania pomocy humanitarnej, której udzielały rządy państw zachodnich. Syryjska Obrona Cywilna, znana jako „Białe Hełmy”, działa w Syrii w regionach kontrolowanych przez opozycję, znana jest głównie z niesienia pomocy humanitarnej oraz ratowania cywilów podczas nalotów i bombardowań. Współpracuje z międzynarodowymi organizacjami humanitarnymi, jak Organizacja Narodów Zjednoczonych oraz z organizacjami pozarządowymi. Była również finansowana przez rządy Stanów Zjednoczonych, Kanady, Niemiec czy Wielkiej Brytanii. W narracji rosyjskiej „Białe Hełmy” były przedstawiane jako organizacja, która współpracuje z grupami terrorystycznymi w Syrii, np. odłamek Al-Kaidy, a także „reżyseruje” ataki chemiczne, aby uzasadnić interwencję państw zachodnich. Przykładem może być strona PrisonPlanet.pl, która zamieściła „dowody” z postów syryjskich w mediach społecznościowych, wskazujące, że to „Białe Hełmy” były winne sabotażowi²⁴.

Pogłębienie istniejących podziałów społecznych

Przykład: rosyjska propaganda wykorzystuje konflikt izraelsko-palestyński, prezentując emocjonalny przekaz, np. ze Strefy Gazy. Do tego Rosja przedstawia państwa zachodnie jako stronników Izraela, stosujących podwójne standardy, co przejawia się w bronienu praw człowieka w niektórych państwach i ignorowaniu ich w kontekście Palestyńczyków. Moskwa przedstawia siebie jako mediatora i obrońcę sprawiedliwości, w opozycji do Stanów Zjednoczonych.

---

²⁴ Mimi Al-Laham, Grupa powiązana z Sorosem stoi za atakiem chemicznym w Syrii, „Prison Planet.pl”, https://www.prisonplanet.pl/polityka/grupa_powiazana_z_sorosem,p342957705

Manipulacja wyborcami

Przykłady:

- Podczas wyborów parlamentarnych w Libanie w 2022 roku prorosyjskie media sugerowały, że były one manipulowane przez państwa zachodnie. Organizacje międzynarodowe miały faworyzować i wspierać finansowo partie przeciwne Hezbollahowi²⁵.
- W 2021 roku odbyły się w Syrii wybory prezydenckie. Baszar al-Asad wygrał, zdobywając ponad 90 proc. głosów. Rosyjskie media przedstawiały je jako uczciwe i demokratyczne, jednocześnie oskarżając opozycję o bycie agentami Zachodu, a same państwa zachodnie o próbę destabilizacji Syrii przez podważanie wyników wyborów²⁶.

Destabilizacja rządów i systemów politycznych

Przykład: wybory w Iraku w 2021 roku. Na Telegramie pojawiły się liczne wpisy sugerujące, że rząd celowo opóźnia publikację wyników wyborów, aby manipulować rezultatami na korzyść określonych partii. Rzecznik Kata'ib Hezbollah (radikalnej szyickiej grupy paramilitarnej działającej w Iraku), Abu Ali al-Askari, opublikował na Telegramie oświadczenie, w którym mówił o wyborach jako o „największym oszustwie” i wzywał do działań militarnych²⁷.

---

²⁵ Lebanon's Fragile Political Balance Endangered by Parliamentary Election Results, „Sputnik International” 16.05.2022, <https://sputnikglobe.com/20220516/lebanons-fragile-political-balance-endangered-by-parliamentary-election-results-1095555669.html>

²⁶ Асад подал заявку на регистрацию кандидатом на президентских выборах в Сирии, “TASS” 21.04.2021, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11204823>

²⁷ S. Yuan, Iraq election body soon to announce final results after recount, „Al Jazeera” 27.10.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/27/independent-body-to-give-verdict-on-iraq-election>

Grafika 20: Mapa myśli – polityczne skutki dezinformacji

Źródło: Opracowanie własne

4.2. Społeczne skutki dezinformacji

Wzrastająca polaryzacja społeczna

Przykład: W kontekście konfliktu syryjskiego rosyjskie media, jak RT Arabic i Sputnik Arabic, promowały narracje wzmacniające poparcie dla rządu Baszara al-Asada, równocześnie przedstawiając opozycję syryjską jako „zagrożenie terrorystyczne” wspierane przez Zachód²⁸. Przekaz ten skutkował polaryzacją społeczeństwa syryjskiego, dzieląc je na sympatyków rządu i jego przeciwników, a także prowokując antagonizmy między różnymi grupami wyznaniowymi. Skutki społeczne obejmują nasilające się napięcia między sunnitami i szyitami oraz wzrost niechęci wobec społeczności uchodźców syryjskich.

Obniżanie poziomu zaufania obywateli do instytucji rządowych oraz międzynarodowych

Przykład: Podczas pandemii COVID-19 pojawiło się wiele wpisów podważających skuteczność działania oraz wyolbrzymiających skutki uboczne amerykańskich i europejskich szczepionek. Jednocześnie podkreślających skuteczność, dostępność oraz przystępność cenową rosyjskiej szczepionki Sputnik-V. Co ciekawe, te same sieci kont nie odnosiły się praktycznie do chińskiej szczepionki²⁹. Miało to osłabić zaufanie do zachodnich szczepionek oraz podważyć transparentność międzynarodowych organizacji, takich jak Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) oraz zachodnich rządów. Wpływ tych narracji jest długofalowy, a jego skutki to wzrost postaw antyzachodnich w społeczeństwie i nasilenie oporu wobec współpracy z krajami zachodnimi.

Wzrost radykalizacji i ekstremizmu społecznego

Wzmocnienie polaryzacji oraz promowanie narracji skrajnych sprzyjają wzrostowi radykalnych postaw wśród obywateli, co w Europie przyczynia się do wzrostu popularności ruchów nacjonalistycznych i eurosceptycznych, natomiast w krajach MENAT wzmacnia poparcie dla ruchów antyzachodnich. W krajach Bliskiego Wschodu, w szczególności w Iranie i Syrii, rosyjskie narracje promują opór wobec Zachodu i oskarżają

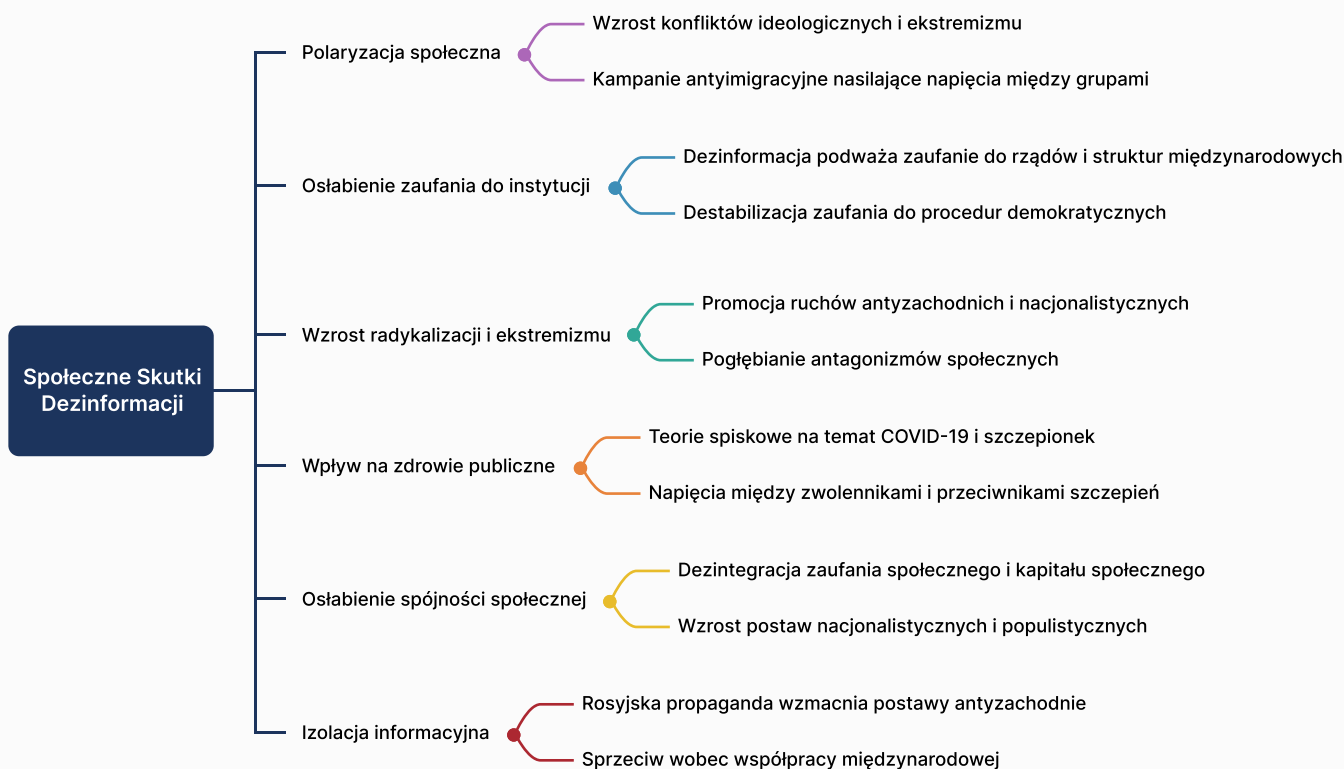
²⁸ نائبي روسي: أمريكا تمنح الإرهابيين فرصة لإنشاء دولة لهم في سوريا (Rosyjski poseł: Ameryka daje terrorystom możliwość założenia dla siebie państwa w Syrii), „Sputnik Arabic” 2.12.2024,

<https://sarabic.ae/20241202/1095418538-سوريا-أمريكا-تمنح-الإرهابيين-فرصة-لإنشاء-دولة-لهم-في-سوريا.html>

²⁹ Putin: Sputnik V, Omicron varyantına karşı diğer aşılarından daha etkili, „Sputnik Türkiye” 17.12.2021,

<https://anlatilaninotesi.com.tr/20211217/putin-sputnik-v-omicron-variyantina-karsi-diger-asilardan-daha-etkili-1051869436.html>

go o destabilizację regionu³⁰, co ma prowadzić do wzrostu poparcia dla grup radykalnych i antyimperialistycznych.

Grafika 21: Mapa myśli - społeczne skutki dezinformacji
Źródło: Opracowanie własne

³⁰ تلاش-جنون-آمیز-بایدن-برای-به-هم-ریختن-جهان-قبل-از-تحويل-قدرت-به-ترامپ (Szalona próba Bidena schrzaniienia świata przed oddaniem władzy Trumpowi), "Sputnik Iran" 11.12.2024, <https://spnfa.ir/20241211/21091803-ته-ترامپ-به-تحويل-قدرت-به-ترامپ.html>

Rozdział 5.

Strategie kreowania własnej narracji na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej

Analiza sytuacji w regionie MENAT stanowi cenną bazę do sformułowania rekomendacji dla Polski, szczególnie w kontekście przeciwdziałania rosyjskiej dezinformacji i wpływu na wizerunek Polski.

Wzmocnienie działań dyplomatycznych. Polska jako członek Unii Europejskiej i NATO powinna rozwijać strategie dyplomatyczne, które będą równoważyć prorosyjskie narracje. Mogłyby one obejmować:

- Aktywizację placówek dyplomatycznych w regionie MENAT przez regularne organizowanie konferencji, seminariów i spotkań, które będą promować zrozumienie polityki Polski oraz jej działań na arenie międzynarodowej.
- Inicjowanie dialogu wielostronnego, który skupiałby się na problemach regionalnych, takich jak migracja, walka z terroryzmem i stabilizacja gospodarcza. Polska może angażować kraje MENAT w dyskusje na temat wspólnych wyzwań, przedstawiając swoje doświadczenia i rozwiązania.
- Przekazywanie jasnych komunikatów dyplomatycznych wyjaśniających stanowisko Polski wobec najważniejszych kwestii w regionie, jak chociażby sytuacja na Ukrainie, polska polityka migracyjna czy rola NATO.
- Zaangażowanie w taką działalność polskich ekspertów/naukowców/analitików, którzy są rozpoznawalni we wskazanym kraju. W ten sposób przekaz nie jest jedynie przekazem oficjalnym, dyplomatycznym, a zostaje wzmocniony autorytetem zewnętrznym.

Rozwój soft power i zwiększenie obecności medialnej. Rosja wykorzystuje media do szerzenia dezinformacji, co jest szczególnie widoczne w regionie MENAT. Polska mogłaby rozwijać swoje narzędzia soft power, aby promować zróżnicowany obraz na temat swojej roli na arenie międzynarodowej.

- Utworzenie kanałów informacyjnych w językach arabskim, tureckim i perskim, które będą przedstawiać obiektywne informacje o Polsce, UE oraz NATO. Dzięki temu będzie można dotrzeć z przekazem bezpośrednio do mieszkańców regionu MENAT, którzy są narażeni na prorosyjskie narracje.

- Wsparcie dla niezależnych mediów i dziennikarzy w regionie przez stypendia, szkolenia i programy wymiany, które umożliwią przekazywanie bardziej wiarygodnych informacji o Polsce oraz Europie.
- Budowa obecności na platformach społecznościowych, takich jak Facebook, YouTube, TikTok i X, z dedykowanymi kontami skierowanymi do państw MENAT, które będą promować polską kulturę, edukację, naukę oraz politykę zagraniczną.
- Promowanie obecności w mediach regionalnych polskich głosów eksperckich, aby cele i uwarunkowania polskiej polityki zagranicznej nie były przedstawiane jedynie przez oficjalne kanały.

Edukacja i współpraca naukowa. Współpraca edukacyjna i naukowa z państwami regionu MENAT może być skutecznym narzędziem w promowaniu polskiego wizerunku oraz budowaniu zrozumienia dla polskiej polityki.

- Inwestowanie w programy edukacyjne i stypendialne dla studentów z regionu MENAT. Taka inicjatywa pozwoli nie tylko wspomóc proces budowy lokalnych elit rozumiejących polską politykę, lecz także nawiązać trwałe relacje z przyszłymi liderami z regionu, lepiej rozumiejącymi Polskę i jej rolę międzynarodową.
- Wykorzystanie tego, że Polska jest najczęściej wybieranym krajem na wyjazdy w ramach programu ERASMUS+ przez studentów z Turcji, do kształtowania dobrego wizerunku naszego kraju po ich powrocie.
- Tworzenie wspólnych projektów badawczych i inicjatyw akademickich skoncentrowanych na tematyce bezpieczeństwa, migracji, dialogu międzykulturowego i walki z dezinformacją. Włączenie lokalnych naukowców i ekspertów może pomóc w promowaniu obiektywnych narracji.
- Organizacja seminariów i warsztatów w regionie MENAT, które będą prezentować Polskę jako partnera w edukacji i nauce, co również będzie działać na rzecz przełamywania stereotypów oraz negatywnych narracji.

Wzmocnienie zdolności do przeciwdziałania dezinformacji. Rosyjska strategia dezinformacyjna, szczegółowo opisana w dokumencie, wymaga odpowiednich środków zaradczych, które umożliwią Polsce skuteczne przeciwdziałanie fałszywym narracjom i manipulacjom.

- Współpraca z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak NATO, UE i Rada Europy, w zakresie monitorowania i zwalczania dezinformacji. Polska powinna aktywnie uczestniczyć w pracach nad tworzeniem standardów i metodologii wykrywania dezinformacji w regionie MENAT.

- Rozwój własnych narzędzi monitorujących media w regionie MENAT, które będą regularnie analizować narracje dotyczące Polski i umożliwiać szybką reakcję na fałszywe informacje.
- Zacieśnienie współpracy z regionalnymi partnerami, którzy również mogą być celem rosyjskiej dezinformacji, w celu wzajemnego wsparcia i wymiany doświadczeń, dotyczących metod przeciwdziałania informacyjnym atakom hybrydowym.

Promowanie Polski jako partnera gospodarczego. Polska, angażując się gospodarczo w regionie MENAT, może zwiększyć swoje wpływy oraz przyczynić się do budowania pozytywnego wizerunku państwa.

- Zachęcanie polskich przedsiębiorstw do inwestycji w krajach MENAT, szczególnie w sektorach związanych z infrastrukturą, technologiami informacyjnymi i energetyką. Polska może stać się dla tych krajów atrakcyjnym partnerem w zakresie nowoczesnych technologii, co będzie kontrastować z prorosyjskimi narracjami.
- Organizacja misji gospodarczych i spotkań B2B dla polskich przedsiębiorców oraz partnerów z regionu MENAT, co pomoże w nawiązaniu kontaktów i promowaniu Polski jako wiarygodnego partnera.
- Rozwój partnerstw publiczno-prywatnych, które będą wspierać rozwój infrastruktury oraz technologie w krajach regionu. Takie działania mogą pomóc w budowaniu długotrwałych relacji gospodarczych i wzmacnianiu pozytywnego wizerunku Polski.

Kreowanie alternatywnych narracji i promowanie pozytywnego wizerunku. Aby skutecznie przeciwstawić się rosyjskim narracjom, Polska powinna promować alternatywne narracje oparte na wartościach, które będą zgodne z interesami i kulturą państw regionu MENAT.

- Przedstawianie Polski jako kraju wielokulturowego i otwartego na dialog międzykulturowy, szczególnie w kontekście polsko-muzułmańskich relacji historycznych. Polska może podkreślać swoje dziedzictwo związane z tolerancją religijną, co będzie korzystne w relacjach z państwami z regionu MENAT.
- Rozwój kampanii informacyjnych skierowanych do społeczeństw regionu MENAT, które będą akcentować wspólne wartości i interesy, takie jak bezpieczeństwo, stabilność i dobrobyt.
- Budowanie wizerunku Polski jako państwa przyjaznego legalnym migrantom i promującego prawa człowieka, co może być szczególnie ważne w kontekście negatywnych narracji na temat polskiej polityki migracyjnej.

Bibliografia i źródła

Oto uporządkowana alfabetycznie bibliografia z pełnymi linkami:

1. Al-Laham, M. *Grupa powiązana z Sorosem stoi za atakiem chemicznym w Syrii*, *Prison Planet, pl*,
https://www.prisonplanet.pl/polityka/grupa_powiazana_z_sorosem,p342957705.
2. Ambasada Rosji w Polsce, *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina 31 marca 2023 r.), [online:]
https://poland.mid.ru/pl/press-centre/news/koncepcja_polityki_zagranicznej_federacji_rosyjskiej_zatwierdzona_przez_prezydenta_federacji_rosyjsk/.
3. Arendt, H. (1951). *The Origins of Totalitarianism*. New York.
4. Bennett W. L. , & S. Livingston. (2018). *The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions*, *European Journal of Communication* nr (2)33, s. 122–139.
5. Boghardt, T. (2009). *Soviet Bloc Intelligence and Its AIDS Disinformation Campaign*, *Studies in Intelligence* Vol. 53, No. 4, s. 1-24.
6. Castells, M. (2004). *The Network Society: A Cross-cultural Perspective*. Cheltenham.
7. Castells, M. (2013). *Władza komunikacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
8. Hammond, A. (2007). *Saudi Arabia's Media Empire: keeping the masses at home*, *Arab Media and Society*, [online:]
https://www.arabmediasociety.com/wp-content/uploads/2017/12/20071001152622_AMS3_Andrew_Hammond.pdf.
9. Herman, E. S., & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York.
10. *Institute for Strategic Dialogue*. *Deadly Disinformation. How online conspiracies about Syria cause real-world harm*, s. 3,
https://deadlydisinformation.org/source/Deadly_Disinformation_EN.pdf.
11. *Komisja Europejska*. *Russia Today i Sputnik wyłączone w UE*, 2.03.2022,
https://poland.representation.ec.europa.eu/news/russia-today-i-sputnik-wylaczone-w-ue-2022-03-02_pl.
12. *Kiev supports HTS to target Russia, Iran interests in Syria: Exclusive*, *Al Mayadeen English*, 19.11.2024,
<https://english.almayadeen.net/news/politics/kyiv-supporting-hts-to-target-russia--iran-interests-in-syri>.
13. Legucka, A. (2019). *Walka z rosyjską dezinformacją w Unii Europejskiej*, *Biuletyn PISM* nr 111(1859), <https://tiny.pl/6wm9h24c>.
14. Michałowska-Kubś, A., & Kubś, J. (2023). *Putin's information war: Spending hits \$1.9 bilion*, *Debunk.org.*, 4.05.2023,
<https://www.debunk.org/kremlin-spent-1-9-billion-usd-on-propaganda-last-year-the-budget-exceeded-by-a-quarter>.

15. Murphy, P. P. (2017). *Russia uses fake photos to accuse US of supporting ISIS*, *CNN*, 14.11.2017, [online:]
<https://edition.cnn.com/2017/11/14/us/russia-fake-photos-accusation-trnd/index.html>.
16. *Putin: Sputnik V, Omicron varyantına karşı diğer aşılardan daha etkili*, *Sputnik Türkiye*, 17.12.2021,
<https://anlatilaninotesi.com.tr/20211217/putin-sputnik-v-omicron-varyantina-karsi-diger-asilardan-daha-etkili-1051869436.html>.
17. Rusya Dışişleri Bakanı dünya basınından Hürriyet'e konuştu: *Türkiye Brics'e önemli katkı sağlayacak güçte bir ülke*, *Hürriyet*, 1.11.2024,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-disisleri-bakani-dunya-basinindan-hurriyete-konustu-turkiye-bricse-onemli-katki-saglayacak-gucte-bir-ulke-42577189>.
18. Snegovaya, M. (2015). *Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare*. Institute for the Study of War,
<https://tiny.pl/7gffgm4>.
19. Sputnik Arabic (2015). *من تونس إلى... دمشق: حقائق خفية عن الربيع العربي* (الحلقة الثانية), 13.05.2015,
<https://sarabic.ae/20150513/1014267592.html>.
20. Sputnik Arabic (2017). *نقاط غامضة في تقرير حادثة كيميائي خان شيخون*, 8.07.2017,
<https://sarabic.ae/20170708/1024989190-نقاط-غموض-تقرير-خان-شيخون.html>.
21. Sputnik Arabic (2024). *نائب روسي: أمريكا تمنح الإرهابيين فرصة لإنشاء دولة لهم في سوريا*, 2.12.2024,
<https://sarabic.ae/20241202/-نائب-روسي-أمريكا-تمنح-الإرهابيين-فرصة-لإنشاء-دولة-لهم-في-سوريا.html>.
22. TASS (2021). *Асад подал заявку на регистрацию кандидатом на президентских выборах в Сирии*, 21.04.2021,
<https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11204823>.
23. *The Truth About Aleppo Victory Tribute*, *YouTube* kanal SyrianGirlpartisan, film z 22.12.2016,
<https://www.youtube.com/watch?v=iLyIpRn9uXQ>.
24. Yuan, S. (2021). *Iraq election body soon to announce final results after recount*, *Al Jazeera*, 27.10.2021,
<https://www.aljazeera.com/news/2021/10/27/independent-body-to-give-verdict-on-iraq-election>
25. *الدفاع الروسية: تحرير بلدة جديدة في دونيتسك وخسائر أوكرانيا 1900 جندي خلال 24 ساعة*, *Al Manar*, 18.11.2024,
<https://www.almanar.com.lb/12800383>.
26. *Sputnik Iran*, *تلاش جنون آمیز بایدن برای به هم ریختن جهان قبل از تحویل قدرت به ترامپ*, 11.12.2024,
<https://spnfa.ir/20241211/-تلاش-جنون-آمیز-بایدن-برای-به-هم-ریختن-جهان-قبل-از-تحویل-قدرت-به-ترامپ.html>.